حجاب و عفاف در سیما

آسیب‌ها و راهکارها

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحیم

حجاب و عفاف در سیما (آسیب ها و راهکارها)

نویسنده:

فریده پیشوایی

ناشر چاپی:

مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

حجاب و عفاف در سیما(آسیب ها و راهکارها)

مشخصات کتاب

سرشناسه:پیشوایی، فریده

عنوان و نام پدیدآور:حجاب و عفاف در سیما آسیب ها و راه کارها/ فریده پیشوایی، مریم رضایی.؛ مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، دفتر امور زنان و خانواده سازمان صدا و سیما

مشخصات نشر:تهران: مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما: دفتر امور زنان و خانواده سازمان صدا و سیما، ۱۳۸۶.

مشخصات ظاهری:۶۶ ص.

فروست:مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما؛ ۱۱۹۱.

شابک:۶۵۰۰ ریال : ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۴-۰۸۶-۹

یادداشت:کتابنامه: ص.[۵۹] - ۶۰؛ همچنین به صورت زیر نویس.

موضوع:حجاب -- تاثیر

موضوع:عفت -- جنبه های مذهبی -- اسلام

شناسه افزوده:صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران. مرکز پژوهشهای اسلامی

شناسه افزوده:دفتر امور زنان و خانواده سازمان صدا و سیما

رده بندی کنگره:BP۲۳۰/۱۷ /پ۹۶ح۳ ۱۳۸۶

رده بندی دیویی:۲۹۷/۶۳۶

شماره کتابشناسی ملی:۱۲۴۶۱۱۲

ص: ۱

اشاره

حجاب و عفاف در سیما «آسیب ها و راه کارها»

کد: ۱۱۹۱

ناشر و تهیه کننده: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

با همکاری دفتر امور زنان و خانواده سازمان صدا و سیما

لیتوگرافی: سروش مهر

چاپ: زلال کوثر

نوبت چاپ: اول / آبان ۱۳۸۶

شمارگان: ۳۵۰۰

بها: ۶۵۰۰ ریال

نشانی: قم، بلوار امین، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

پست الکترونیکی: Email: IRC@IRIB.COM

تلفن: ۲۹۳۵۸۰۳ و ۲۹۱۰۶۰۲ نمابر: ۲۹۳۳۸۹۲

شابک: ۷-۰۷۷-۵۱۴-۹۶۴-۹۷۸ / ISBN:۹۷۸*۹۶۴-۵۱۴-۰۷۷-۷

ص: ۲

فهرست

دیباچه

در این نوشتار بررسی مسئله حجاب و نقش تلویزیون (سیما) در این زمینه مورد توجه است. به این منظور ابتدا اهمیت نقش رسانه های جمعی به ویژه تلویزیون و ضرورت پرداختن سیما به حجاب و عفاف بیان شده، سپس ضمن تبیین مفاهیم کلیدی، جایگاه حجاب در فرهنگ اسلامی و تاریخچه ورود برهنگی به سینما، کارکردهای سیما درخصوص حجاب و عفاف و نیز عملکرد سیما درباره حجاب و عفاف مورد بررسی قرار گرفته و در پایان راهکارهایی درباره فرهنگ سازی در زمینه حجاب و عفاف توسط سیما ارائه شده است.

از تلاش های بی شایبه جناب آقای دکتر محمد سلیمی و واحد پژوهش خواهران در فراهم سازی این نوشتار قدردانی می شود و امید می رود به نحو شایسته ای مورد استفاده قرار گیرد.

انه ولی التوفیق

اداره کل پژوهش مرکز پژوهش های اسلامی

ص: ۵

طلیعه سخن

در دو دهه اخیر، مسئله حجاب و عفاف همواره یکی از معضلات مهم فرهنگی اجتماعی جامعه بوده که مورد توجه صاحب نظران، کارشناسان و مسئولان دستگاه های فرهنگی جامعه قرار گرفته است. در این میان، وسایل ارتباط جمعی از جمله رسانه های دیداری، شنیداری (داخلی و خارجی) مطبوعات و... نقش غیرقابل انکاری در ترویج فرهنگ حجاب و عفاف یا تضعیف و محدودیت آن در سطح جامعه داشته اند.

نظر به اینکه از رسالت های انقلاب و دستگاه های فرهنگی تبلیغی جامعه از جمله سیما، گسترش و تقویت حجاب و عفاف بوده است، اکنون این سؤال مطرح می شود که با توجه به پیچیدگی ها و ظرافت های این ابزار هنری، وظایف و مسئولیت های سیما به عنوان یک نهاد فرهنگ ساز درباره فرهنگ ترویج حجاب و عفاف و مقابله با بدحجابی چیست؟ و راهکارهای اجرای آن وظایف کدامند؟ در این نوشتار برآنیم تا ضمن بررسی عملکرد سیمای جمهوری اسلامی ایران، برای پاسخگویی به این سؤال راهکارهای مناسب ترویج فرهنگ عفاف و حجاب را بیان کنیم.

ص: ۶

فصل اول: رسانه جمعی تلویزیون و حجاب

اهمیت رسانه های جمعی به ویژه تلویزیون در فرهنگ سازی

در جهان امروز وسایل ارتباط جمعی مانند: روزنامه، رادیو، تلویزیون و سینما و جدیداً اینترنت با انتقال اطلاعات، شکل دهی و مبادله افکار عمومی در توسعه و تغییر فرهنگ و تمدن بشری نقش بزرگی را ایفا می کنند؛ به طوری که کمتر حادثه و جریان مهم اجتماعی را می توان یافت که رسانه ها در پیدایش و شکل گیری آن هیچ نقشی ایفا نکرده یا حداقل در گسترش، نشر یا کنترل آن سهمی نداشته باشند.

برلسون «Berel son» و جان ویتس «Jan witz» درباره تأثیرات وسایل ارتباط جمعی می نویسند:

اثرگذاری وسایل ارتباط جمعی بسیار وسیع و گوناگون می باشد. این آثار ممکن است در درازمدت و یا در کوتاه مدت بروز نماید. ممکن است قوی یا ضعیف باشد. این اثرات ممکن است از جنبه های مختلفی که در محتوای ارتباطات وجود دارد، نشأت گیرد. ممکن است روانی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی باشد و همچنین احتمال دارد بر روی عقاید، ارزش ها، مهارت ها، سلیقه ها و رفتارهای ظاهری تأثیر بگذارد.(۱)

در بین وسایل ارتباط جمعی، تلویزیون به دلیل گیرایی و جذابیت های

۱- ۱. کاظم معتمدنژاد، وسایل ارتباط جمعی، تهران، دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی، ۱۳۵۵، ص ۳۱.

خـاص خود نقش و سـهم بیشتری در انتقـال الگوهـای رفتـاری و فرهنـگ سـازی دارد و از آنجـا که مخـاطبین تلویزیون گروه معدودی نیسـتند و تمامی گروه های سنی، مخاطب پیام های تلویزیون قرار می گیرند، این رسانه در سطح بسیار کلان و بر کل جامعه تأثیر می گذارد. علاوه بر این سهولت استفاده از تلویزیون و تنوع برنامه های آن، اهمیتش را دوچندان می کند.

مـک لوهان معتقـد است تلویزیون ضـمن آنکه همه مزایای وسایل دیگر را دربردارد با افزودن تصویر، قـدرت نفوذ فوق العاده ای به دست آورده است. او بر این باور است که تلویزیون قادر است نه تنها در یک کشور بلکه در سراسـر یک منطقه حتی در یک قاره جوی احساس برانگیز پدید آورد.(۱)

علاوه بر این تلویزیون چه به لحاظ آثار نمایشـی و چه ازنظر ایجاد محبوبیت برای بازیگرانی که پس از ستاره شدن نه تنها آثار هنری آنـان بلکه اعتقـادات، ذهنیت و رفتـار فردیشـان برای قشـر وسـیعی از مخاطبان به ویژه نوجوانان و جوانان الگوساز است، حائز اهمیت می باشد.

اهمیت نقش تلویزیون در ایران

در کشور ما، ایران فاکتورهایی همچون: حجم بالای تماشای تلویزیون، افزایش کمی شبکه های تلویزیونی، تنوع برنامه ها، راه یافتن تلویزیون به دورترین و محروم ترین مناطق، و از همه مهم تر سـرپرستی و نظارت ولایت فقیه بر صـدا و سـیما سـبب شده مردم، سیما را سخنگوی حکومت اسلامی

ص: ۸

۱- ۱. ر.ك: حمید صبری، آشنایی با دانش ارتباطات، چاپ اول، ص ۹۰.

بداننـد و اعتمـاد عمومی به رسـانه ملی به ویژه تلویزیون بیشتر جلب شود و از سوی دیگر غلبه عواطف و احساسات در خلقیات مردم ایران زمینه را برای اثر پذیری افکار عمومی از پیام های مسـتقیم سیما مساعدتر کرده است. نکته مهم دیگر این است که در جامعه ما، بیش از اکثر جوامع دیگر، از این رسانه انتظار می رود که به مسائل تربیتی فرهنگی توجه کند.

امام خمینی رحمه الله در این زمینه می فرماید:

اهمیت رادیو و تلویزیون بیشتر از همه [وسایل ارتباط جمعی] است این دستگاه ها، دستگاه های تربیتی هستند. باید تمام اقشار ملت بـا این دسـتگاه ها تربیت شونـد. این یک دانشـگاه عمومی است یعنی دانشـگاهی است که در تمام سـطح کشور گسترده شده است.(۱)

اهمیت حجاب و عفاف و ضرورت اهتمام سیما به آن

عفـاف و پاکـدامنی از بـارزترین نشانه های حیات و سـلامت جامعه اسـلامی است. حجاب اسـلامی نیز یکی از مهم ترین وجه های تمایز آشـکار میان جوامع اسـلامی و غیراسـلامی به شمار می رود. در پرتو رعایت حجاب و ملزم بودن به عفاف است که شخصـیت انسانی زن حفظ شـده و زمینه برای رشـد و تکامل زن و مرد در عرصه های مختلف فراهم می شود. در پرتو حجاب است که پیوندها و علائق خانوادگی استحکام و تداوم یافته، امنیت و آرامش روانی به وجود می آید و حضور سالم و کارآمد زنان که

۱- ۱. صحیفه نور، ج ۵، ص ۲۰۳.

تشکیل دهنده بخش عظیمی از نیروهای فعال جامعه هستند در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ضمانت می شود.

بسیاری از محققان یکی از ریشه های مهم مشکلات و نابسامانی های جوامع را فقدان یا ضعف حیا و عفاف می دانند و در یک نگاه کلی می توان از اساسی ترین علل فساد جوامع و انحراف از خط اصیل و ناب انبیاء الهی را فراموش کردن عبادات و پیروی از شهوات که هر دو با بی بندوباری جنسی و کنار گذاشتن حیا و عفاف مستقیماً ارتباط دارد، نام برد.

خداوند متعال در قرآن کریم در سوره مریم پس از اشاره ای مختصر به سرگذشت برخی از پیامبران بزرگ الهی و پیروان صالح آنان و ستایش عملکرد و رویه آنها، علت انحراف اقوام بعدی آنها را این گونه بیان می فرماید:

فَخَلَفَ مِن بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا (مریم: ۵۹)

آن گاه پس از آنان جانشینانی به جای ماندند که نماز را تباه ساخته و از هوس ها پیروی کردند و به زودی سزای گمراهی خود را خواهند دید.

با مرور بر سرگذشت اقوام و تمدن های گذشته نیز درمی یابیم که اقوامی که از دین خدا و پیامبرشان اطاعت نکردند و غرق در شهوات و فساد اخلاقی بودند، همواره محکوم به هلاکت و نابودی هستند. نمونه روشن آن، قوم لوط هستند که طبق بیان قرآن کریم در آیه ۳۴ سوره عنکبوت و آیه ۵۸ سوره نمل به جهت داشتن فساد اخلاقی و پیروی از هوا و هوس با نزول عذابی سهمگین از سوی خداوند به نابودی رسیدند. همچنین به گواهی تاریخ یکی از عوامل مؤثر در افول حکومت مسلمانان در اندلس نیز

رواج می گساری، زن بارگی و خریداری کنیزکان آوازه خوان و در یک کلام رواج بی بندوباری و به فراموشی سپرده شدن ارزش های اسلامی همچون حجاب، عفاف، حیا و... از سوی فاتحان این سرزمین بود.(۱)

علاوه بر این با دقت در کیفیت وقوع بسیاری از جرایم و بزهکاری ها در جامعه همچون قتل، جنایت، دزدی و... این نکته به خوبی آشکار می شود که بسیاری از این جرایم در عدم مراعات حریم ها و بی بندو باری در روابط زن و مرد ریشه دارد.

با توجه به اهمیت و حساسیت مسئله حجاب و عفاف در جامعه اسلامی باید تمامی ابزارها و امکانات در جهت فرهنگ سازی در این زمینه به کار گرفته شود که در عصر حاضر یکی از بهترین و مؤثرترین ابزارها تلویزیون است.

توان و ظرفیت بالای تلویزیون در جهت تعمیق فرهنگ حجاب و عفاف و جهت دهی به افکار عمومی، وظیفه دست اندرکاران و مسئولان این رسانه تصویری را بسیار سنگین و خطیر کرده، سیاست گذاری های کلان مدیریتی، برنامه ریزی های صحیح و عزم یکپارچه اصحاب رسانه را می طلبد.

نگاهی به تاریخچه ورود سکس و برهنگی به سینما

بررسی های تاریخی نشانگر این است که پیشینه رواج برهنگی و سکس در سینما به دوره رنسانس بر می گردد. با شکل گرفتن رنسانس در اروپا و

۱- ۱. علی اکبر ولایتی، فرهنگ و تمدن اسلامی، قم، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۴، ص ۱۴۶.

فراگیر شدن آن در نقاط مختلف و صنعتی شدن آن و به وجود آمدن ارتباطات و وسایل پیشرفته، حیا، عفت، پوشش، پاکدامنی، پارسایی و... اندک اندک از جامعه انسانی فاصله گرفت تا اینکه برهنگی در جامعه رواج یافت. این تحول سبب جدایی انسان غربی از ارزش های خدایی و معنوی شد و در بسیاری از شئون زندگی انسان مغرب زمین انعکاس پیدا کرد. البته در اینجا مجالی برای پرداختن به علل و ریشه های سیاسی، اجتماعی یا اقتصادی این تحول فرهنگی در غرب نیست، اما آنچه مدنظر و حائز اهمیت است این است که به دنبال رنسانس سبک تازه ای در ادبیات و هنر اروپا به وجود آمد که در آن انسان اصل و محور و بنای همه چیز قرار گرفت اما نه آن انسانی که در خود حقیقتی آسمانی دارد بلکه انسان زمینی، مادی و خودبنیاد. این انسان گرایی، در ادبیات، هنر و بیش از هر چیز در دو هنر نقاشی و مجسمه سازی آشکار شد. در مجسمه سازی همه تلاش ها در این جهت به کار گرفته شد تا این احساس به بیننده القاء شود که انسان ویژگی ها و غرایز و از جمله تن او محور و معیار خوبی ها، زیبایی ها و فضیلت هاست که هنرمند باید به این ویژگی ها از جمله تن او توجه داشته باشد. مجسمه داود ساخته میکل آنژ بهترین گواه این مطلب است.(۱)

در نقاشی نیز تفاوت آشکار میان آثار این دوره و آثار قبل از آن کاملاً مشهود است و بهترین راه برای درک تفاوت دو بینش جدید و قدیم،

---

۱ - ۱. این مجسمه، تندیس مرد جوانی است در نهایت زیبایی و برومندی که کاملاً عریان است. ر.ک: محمود علمی، دایره المعارف جوان، ۱۳۸۱، چاپ اول، ج ۲، ص ۱۰۷۲.

مقایسه صورت هایی است که نقاشان به تخیل خود از مریم مقدس کشیده اند.(۱)

در چنین فرهنگی زن کالایی شد که ارزش آن به اندازه لذت بخشی آن بود و همه موجودیت و هستی او در این خلاصه می شد که دیده شود. بدین ترتیب کم کم عشق جای خود را به سکس داد و هنر که ترجمان عالم معنا بود تبدیل به آینه دنیای صورت شد و در این میان سینما که هنر هفتم نام گرفته بود آینه تمام نمای ابتذال شد. سرمایه داران غرب نیز سینما را با سکس پیوند دادند و تلویزیون هم سینما را هر شب به همه خانه ها به ارمغان برد(۲) و اینچنین شد که هالیوود ـ مرکز تولید محصولات سینمایی آمریکا ـ برای جذب مخاطبان و کسب سود بیشتر هر روز بیش از پیش جاذبه های جنسی زنانه را آشکارا به تصویر کشید و این روند همچنان ادامه پیدا کرد تا اینکه در دهه ۱۹۲۰ ـ ۱۹۱۰م. فیلم سازانی نظیر سیسیل ب دومیل به طور مشخص به این نتیجه رسیدند که مخاطبان به فیلم هایی با موضوعاتی همچون عشق به وطن و... دیگر علاقه ای ندارند و به فیلم های

ص: ۱۳

۱- ۱. تصویرهای پیش از رنسانس، مریم را زنی نشان می دهد که از نوع زنان معمولی و کوچه و بازار نیست و دارای حالتی ملکوتی و معنوی است اما دوره بعد رنسانس نقاش، مریم را از آسمان به زمین می آورد و مدل خود را برای تصویر مریم از زنان زیبای اطراف خود انتخاب می کند که شرم مقدس در چهره اش دیده نمی شود. ر.ک: همان، ص ۱۰۷۱.

۲- ۲. ر.ک: غلامعلی حداد عادل، فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگ، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۷۴، چاپ ششم، ص ۳۵.

شهوت انگیز متمایلند. بنابراین برای تضمین فروش هر چه بیشتر فیلم هایشان عیش و نوش، سکس، برهنگی و روابط غیراخلاقی را محور و موضوع فیلم های خود قرار دادند.

سیسیل ب دومیل حدود ۱۲ فیلم ساخت که در تمام آنها شکستن مرزهای اخلاقی، برهنه شدن، استفاده از زنان زیبا و صحنه های شهوت انگیز وجود داشت و لذت جویی بی قید و شرط را ترویج می کرد. او حتی هنگامی که اداره هیز ممنوعیتِ ساختِ چنین فیلم هایی را اعلام کرد(۱) و سازمان های زنان در سراسر آمریکا نارضایتی خود را از وفور صحنه های شهوت انگیز در فیلم ها ابراز می کردند، این مسئله را در فیلم «ده فرمان» به آسانی حل کرد. بدین ترتیب که عین ملودرام شهوت انگیز در پناه داستانی از کتاب مقدس قرار داد. صحنه های مؤثر فیلم مانند گذشتن بنی اسرائیل از دریای احمر و سرگردانی آنان در بیابان و نازل شدن وحی بر موسی در کوه سینا، فقط پوششی بود بر چیزهایی که دومیل آنها را علی رغم داد و فریاد هواداران اخلاق، عوامل اطمینان بخش برای فروش بلیط می شناخت.(۲)

ص: ۱۴

---

۱ – ۱. در سال ۱۹۲۰ ویل اچ هیز will H Hays رهبر اتحادیه تولیدکنندگان و توزیع کنندگان فیلم های سینمایی مأمور نظارت بر محتوای فیلم ها شد. وی مجموعه مقررات سخت و انعطاف ناپذیری را برای رعایت موارد اخلاقی تنظیم کرد. این مقررات مخصوصا نمایش مسائل جنسی را ممنوع کرد. برای مطالعه بیشتر ر.ک به شناخت ارتباطات جمعی ملوین دفلور ــ اورت ای.دنیس، ترجمه سیروس مرادی، انتشارات دانشکده صدا و سیما، زمستان ۱۳۸۳، چاپ اول، صص ۲۲۷ ــ ۲۳۰.

۲– ۲. ر.ک به تاریخ سینما، آرتور نایت، ترجمه نجف دریابندری، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۱، چاپ پنجم، ص ۱۴۷ ــ ۱۵۰.

متأسفانه در کشور ما تلویزیون قبل از انقلاب در فضای فرهنگی کاملاً الهام گرفته از فرهنگ غرب، ظهور کرد و همان نگاه ابزاری سینمای غرب به زن به تلویزیون ایران نیز منتقل شد و به دنبال آن بسیاری از تهیه کنندگان و دست اندرکاران تولید فیلم در تولیدات خود هر روز بیش از پیش سعی کردند تا با بهره گیری از جذابیت های جنسی زنان، بر محبوبیت و موفقیت و یا درآمد خویش بیفزایند. این مسئله تا آنجا پیش رفت که تصور عمومی مردم بر این شد که بین حجاب و هنرهای نمایشی تضاد اساسی وجود دارد و نمی توان بدون استفاده از این عامل و حتی بدون برهنگی هنرنمایی کرد.

با پیروزی انقلاب اسلامی و تحولات عمیقی که در سیاست کلان کشور و فرهنگ عمومی مردم پدید آمد، رسانه ملی نیز دستخوش تغییر شد و عمده مظاهر فساد و برهنگی از صفحه تلویزیون محو شد و فعالیت های هنری و نمایشی به دور از برهنگی و فساد شکوفا شده و گسترش یافت. ولی یک نکته مهم که از آن غفلت شد، روش ها و ابزارهای رسانه در زمینه چگونه جذب مخاطب و اثر گذاری بیشتر بر او، بود که دچار تغییر چندانی نشد. ازاین رو به تدریج در تلویزیون شاهد ورود سکس پنهان بودیم به این معنا که برخی فیلم سازان که با ممنوعیت استفاده از فیزیک و جذابیت های زنانه روبه رو شدند، برای جبران این خلأ و به جهت جذب مخاطب و فروش و سود بیشتر به فاکتورهایی همچون محوریت زیبایی چهره در انتخاب بازیگر به ویژه بازیگران جوان، پوشش های تنگ و نامناسب در عین حفظ حدود شرعی حجاب، به تصویر کشیدن روابط آزاد و صمیمانه زن و

مرد در قالب همکار، دوست یا همسایه، طرح عشق های آتشین به دنبال یک نگاه، آرایش های غلیظ و محرک به بهانه گریم و... روی آوردند و بدین ترتیب تلویزیون به عنوان یک رسانه تصویری عمومی و اثر گذار در برخی موارد به یکی از عوامل ایجاد ناهنجاری در حجاب بانوان و عفاف در سطح عموم تبدیل شد.

فصل دوم: حجاب در فرهنگ اسلامی

اشاره

بدون تردید، حجاب و پوشش برای زنان یکی از احکام مسلّم و ضروری دین اسلام است که آیاتی از قرآن کریم و احادیث فراوانی از پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه معصومان علیهم السلام به روشنی بر آن دلالت دارد و در سخن همه فقیهان به وجوب و کیفیت انجام آن تصریح شده است.

از آیات قرآن کریم استفاده می شود که هدف از تشریع حجاب، دست یابی به تزکیه نفس، طهارت، پاک دامنی و پیش گیری از فساد است:

قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ... (نور: ۳۰)

... به مردان با ایمان بگو: دیده فرو نهند و پاک دامنی ورزند، که این برای آنان پاکیزه تر است..

قُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ... وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ. (نور: ۳۱)

بگو به زنان با ایمان: دیدگان خود را از [هر نامحرمی] فرو ببندند و پاک دامنی ورزند و زیورهای خود را آشکار نکنند... ای مؤمنان همگی به درگاه خدا توبه کنید امید که رستگار شوید.

این نکته قابـل توجه است که حجاب قبل از اسـلام بین زنان عرب وجود داشت و پیش از نزول آیات مبتنی بر وجوبِ حجاب، زنان مسلمان دارای پوشش بودند(۱)ولی به تدریج به فراموشی سپرده شده بود. نزول حکم حجاب موجب تحولی چشمگیر در احیاء فرهنگ حجاب شد به گونه ای که یکی از همسران پیامبر صلی الله علیه و آله پیرامون این تحول می گوید:

مرحبا به زنان انصار! همین که آیات سوره نور نازل شد یک نفر از آنان مانند گذشته بیرون نیامد.(۲)

زنان مسلمان پس از نزول آیات شریفه قرآن، رعایت حجاب و عفاف را سند افتخار و کرامت انسانی خود ساختند و سیره زنان مسلمان صدر اسلام ادامه و استمرار یافت و امروز نیز حجاب نشانگر جایگاه والای زن مسلمان است.

حجاب چیست؟

ابتـدا بایـد معلوم شود منظور از حجـاب چیست؟ و حـدود و ابعـاد مختلف آن کـدام است؟ تـا در مبـاحث بعـد جهت گیری و چارچوب مطالب روشن و مشخص شود.

ماده حجب در لغت به معنای «أَلْمَنْعُ مِنَ الْوُصُولِ» یعنی ممانعت از

۱- ۱. ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، دارالکتب اسلامیه، ۱۳۷۴، چ ۱۲، ج ۱۵، ذیل آیه ۳۰ سوره نور.

۲- ۲. مرتضی مطهری، مسئله حجاب، ۱۳۷۵، چ ۴۵، انتشارات صدرا، ص ۱۰.

رسیدن به چیزی آمده است.(۱) درباره این واژه گفته شده که حجب و حجاب هر دو مصدر و به معنای پنهان کردن و منع از داخل شدن است.(۲) آیه شریفه: « وَمِن بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ؛ و میان ما و تو پرده ای است.»(۳) (فصلت: ۵) شاهد بر این مدعاست.

استعمال کلمه حجاب در مورد پوشش زن یک اصطلاح نسبتا جدید است. «در قدیم و مخصوصا در اصطلاح فقهاء کلمه «ستر» که به معنی پوشش است، به کار می رفته است».(۴) «واژه حجاب گرچه در لغت به معنای پرده و حایل استعمال شده ولی امروزه به طور مسلم و یقینی فقط به معنای پوشش مخصوص زنان به کار می رود».(۵) در میزان پوشش زنان، بیشتر رساله های عملیه حد واجب آن را پوشانیدن تمام بدن به جز قرص صورت و دو دست از مچ به پایین، می دانند و روشن است که این حکم فقهی کمترین حد و مرز وجوب حجاب فردی را بیان می کند و با نگرشی وسیع تر و بررسی آموزه های اجتماعی اخلاقی اسلام و نیز با توجه به تأکید اسلام بر مسئله عفاف و حیا و حفظ حریم بین زن و مرد نامحرم باید اصل

۱- ۱. ابوالقاسم الحسین، الراغب الاصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، دفتر نشر الکتاب، چاپ دوم، ۱۴۰۴ ه . ق، ص ۱۰۸.

۲- ۲. علی اکبر قرشی، قاموس قرآن، دارالکتب الاسلامیه، بهار ۱۳۷۸، چاپ هشتم ، ج ۲، ص ۱۰۳.

۳- ۳. فصلت: ۵.

۴- ۴. مرتضی مطهری، مسئله حجاب، چاپ ۴۵، انتشارات صدرا، ۱۳۷۵، ص ۶۲ .

۵- ۵. همان، ص ۶۲ .

عدم تبرج را که یک اصل مهم قرآنی است به آن افزود.(۱) همان گونه که استاد مطهری خاطرنشان ساخته است: «پوشش و حجاب زن در اسلام این است که زن در معاشرت با مردان خود را بپوشاند و به جلوه گری و خودنمایی نپردازد».(۲)

بنابراین مقصود از حجاب اسلامی، آن نوع پوششی است که دارای این دو ویژگی باشد:

۱. حدود شرعی پوشش در آن رعایت شده باشد، به گونه ای که طبق دستور قرآن کریم زیبایی های بدن زن آشکار نشود.(۳) بنابراین لباس های تنگ و چسبان که اندام زن در آن به خوبی نمایان است با وجود اینکه در ظاهر امر، بدن او را پوشانده ولی چون شکل و حجم اندام را نمایان می سازد نمی تواند حجاب و پوشش اسلامی تلقی شود.

۲. با خودنمایی و جلب نظر نامحرمان همراه نباشد.

ص: ۱۹

۱- ۱. تبرج در لغت به معنای به جلوه درآوردن و زیبایی خود را نشان دادن است. ر.ک: آذرتاش آذرنوش، فرهنگ معاصر عربی به فارسی، نشر نی، چاپ اول، ۱۳۷۹، ص ۳۲. رجوع شود به قرآن کریم، سوره احزاب: ۳۳.
۲- ۲. مسئله حجاب، صص ۸۰ و ۷۹.
۳- ۳. قرآن کریم در سوره نور آیه ۳۴، خطاب به زنان مسلمان می فرماید: «لایُبْدینَ زِینَتَهُنَّ؛ زینت هایشان را آشکار نسازند». مفسران مصداق زینت در آیه شریفه را بدن زن می دانند که وجه و کفین از پوشاندن استثناء شده است. ر.ک: ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، تابستان ۱۳۶۹، چاپ هشتم، ج ۱۴، ص ۴۳۹.

به عبارت دیگر، حجاب، به معنای پوشش اسلامی بانوان دارای دو بعد ایجابی و سلبی است. بعد ایجابی آن، وجوب پوشش بدن و بعد سلبی آن حرام بودن خودنمایی به نامحرم است و این دو بعد در کنار هم باید قرار گیرند تا حجاب اسلام محقق شود.

مفهوم عفاف

از مفاهیم مرتبط با حجاب، واژه عفاف است. در مورد عفاف گفته شده: «حالت نفسانی است که انسان را از غلبه شهوت باز دارد.»(۱) این واژه در قرآن به معنای «خودنگهداری» یا «خویشتن داری» آمده است:

وَ لْيَسْتَعْفِفِ الَّذينَ لا يجِدُونَ نِكاحًا (نور:۳۳)

و کسانی که [وسیله] زناشویی نمی یابند باید عفت ورزند... .

خودنگهداری هم در مورد گرایش های شهوانی صدق می کند. مانند آنچه در آیه شریفه فوق آمده و هم در مورد استفاده از مال حرام یا شبهه ناک مانند در آیه شریفه که می فرماید:

وَ مَنْ کانَ غَنِیا فَلْیسْتَعْفِفْ.(نسا:۶)

آن کس که توانگر است [از خوردن مال یتیمی که تحت سرپرستی اوست] خودداری ورزد.

همچنین قرآن کریم در سوره بقره در وصف عفت ورزی بعضی فقرا می فرماید:

۱- ۱. قاموس قرآن، ج ۵، ص ۱۸.

يَحْسَبُهُمُ الْجاهِلُ أَغْنِياءَ مِنَ التّعَفّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسيماهُمْ لا يَسْئَلُونَ النّاسَ إِلْحافًا وَ ما تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنّ اللّهَ بِهِ عَليمٌ. (بقره: ۲۷۳)

فرد بی اطلاع، آنان را [از شدت خویشتن داری] توانگر می پندارد. آنها را از سیمایشان می شناسی با اصرار چیزیاز مردم نمی خواهند.

بنابراین دایره معنای عفاف گسترده است، اما مصداق روشن عفاف در تعامل میان زن و مرد مطرح می شود و منظور از آن داشتن حجاب اسلامی، مهار کردن نگاه و پرهیز از خودنمایی در برابر نامحرمان و ارتباط جنسی با آنان است و این اختصاص به زنان ندارد، بلکه امری درونی است که شامل مردان هم می شود. البته چون زنان مظهر زیبایی، جمال و جاذبه هستند، حفظ عفت از آنان بیشتر انتظار می رود.

عفاف، امری فطری

اشاره

عفاف یک امر فطری است که ریشه در درون آدمی دارد. روح عفت و پروا پیشگی از بدو خلقت آدمی تا کنون بر وی حاکم بوده است.

قرآن کریم در داستان آفرینش آدم و حوا از این خصلت فطری چنین یاد می کند:

پس [شیطان آن دو را با فریب به سقوط کشانید پس چون آن دو از [میوه] آن درخت [ممنوع] چشیدند برهنگی هایشان بر آنان آشکار شد و به چسباندن برگ [های درختان] بهشت بر خود آغاز کردند...(۱)

طبق این آیه شریفه، حضرت آدم و حوا قبل از خوردن از درخت ممنوعه

۱- ۱. اعراف: ۲۲.

دارای لباس بودند ولی بر اثر وسوسه شیطان، با خوردن از آن درخت، لباس خود را از دست دادند و بلافاصله به پوشاندن خود اقدام نمودند.

این احساس شرم از برهنگی حتی بدون حضور ناظر بیگانه و سرعت در پوشاندن خود به وسیله برگ ها ـ ولو به طور موقت ـ از آن جهت که تحت هیچ آموزش یا فرمانی از جانب خداوند یا فرشته وحی یا تذکر یکی به دیگری صورت نگرفته، بیانگر فطری بودن پوشش و عفت در انسان است.(۱)

دامنه عفاف

اشاره

دامنه عفت ورزی در ارتباط با نامحرم ابعاد مختلفی دارد که عبارتند از:

۱. عفت در فکر

گرانبهاترین سرمایه ای که خداوند به انسان هدیه کرده، گوهر فروزان قوه تفکر و تعقل است. تمامی اعمال و رفتار انسانی، چه خیر و چه شر از فکر انسان سرچشمه می گیرد. بنابراین می توان گفت بالاترین مرحله عفت ورزی در ارتباط با نامحرم این است که انسان حتی فکر گناه را نکند و تمایلات قلبی و اندیشه خود را از گناه حفظ کند.

روزی حواریون حضرت عیسی علیه السلام از او خواستند آنها را ارشاد کند. حضرت عیسی علیه السلام فرمود: «موسی علیه السلام به شما گفت سوگند دروغ نخورید من به شما می گویم سوگد راست هم نخورید. موسی علیه السلام به شما گفت: زنا نکنید، من به شما می گویم حتی فکر زنا هم نکنید، هرکس فکر زنا و گناه

۱- ۱. آنچه زنان و دختران درباره حجاب باید بدانند، به اهتمام دفتر مشاور رئیس سازمان در امور جوانان، نشر سروش، ۱۳۸۳، چ ۱، ص ۴۰.

کند مانند کسی است که در خانه ای آراسته، آتشی برافروخته است. خانه نمی سوزد ولی دود خانه را فرا می گیرد [فکر گناه هم باعث تیرگی دل و قلب می شود]».(۱)

همچنین در حدیثی از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده است که در مورد دو نفر مسلمان که [در نزاع های شخصی] شمشیر بر روی یکدیگر بکشند و یکی کشته شود، فرمود: «هر دو در دوزخند».

یکی از حاضران عرض کرد: یا رسول الله! قاتل معلوم است که به دوزخ می رود امام مقتول چرا؟

فرمود: بدان سبب که او نیز [آهنگ کشتن رفیقش را کرده بود و] اراده داشت او را بکشد.(۲)

امام صادق علیه السلام نیز در حدیثی فرموده است:

انَّ المُؤمِنَ لَیَنْوی الذَّنْبَ فَیُحْرَمُ الرِّزقَ.(۳)

گاهی مؤمن اندیشه گناه می کند و همان، سبب محروم شدن او از روزی می گردد.

۲. عفت در نگاه

عفت در نگاه به نامحرم از دستورات صریح قرآن کریم است. خداوند در سوره مبارکه نور به مردان و زنان مؤمن دستور می دهد که چشمان خود را از نامحرم بپوشانند.(۴)

۱- ۱. حر عاملی، وسائل الشیعه، مکتب الاسلامیه، تهران، چ ۷، ۱۳۷۳، ج ۵، ص ۳۷.

۲ - ۲. جامع السعادات فی موجبات النجاه، مولا محمد مهدی نراقی، تصحیح سید محمد کلانتر و محمدرضا مظفر، قم، اسماعیلیان، چ ۳، ج ۳، ص ۱۶۳.

۳- ۳. بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۳۵۸.

۴- ۴. نور: ۳۰ و ۳۱. محدوده و مشخصات این حکم در فقه و رساله های علمیه مشخص شده است.

اهمیت این مسئله از آنجاست که نگاه همچون پنجره ای است که چون بی حساب و بدون مرز گشوده شود، آتش شهوت و هیجان را برخواهد افروخت. نگاه های آلوده، زمینه ساز فحشا و آلودگی های اجتماعی است.

حضرت علی علیه السلام در این باره می فرمایند: «العُیون مصائِدُ الشَّیْطان؛ چشم ها، دام های شیطان هستند.»(۱)

همچنین می فرماید: (غَضُّ الطَرفِ من اَفْضَل الورع؛پایین انداختن چشم از برترین پارسایی است».(۲)

امام صادق علیه السلام نیز می فرماید: «نگاه حرام تیری آلوده از تیرهای شیطان است و چه بسیار نگاه های حرامی که حسرتی طولانی در پی خواهد داشت»(۳)

۳. عفت در گفتار

یکی از ابعادت عفت در ارتباط با نامحرم در گفتار ظاهر می گردد. قرآن کریم در این باره خطاب به همسران پیامبر می فرماید:

فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِى فِى قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا (احزاب: ۳۲)

... پس به ناز سخن مگویید تا آنکه در دلش بیماری است طمع ورزد و گفتاری شایسته بگویید.

هرچند آیه شریفه خطاب به همسران پیامبر است ولی بدون شک این یک حکم عام است؛(۴) و تمامی زنان در ارتباط با نامحرم نباید به گونه ای هوس انگیز سخن گویند تا کسانی که در دلشان مرض است در آنان طمع کنند و هرگونه سخن

۱- ۱. حسین شیخالاسلامی، ترجمه غررالحکم و دررالکلم، قم، انتشارات انصاریان، ج ۲، ص ۱۰۸۷.
۲- ۲. همان، ج ۲، ص ۱۰۸۶.
۳- ۳. وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۱۳۸.
۴- ۴. تفسیر نمونه، ج ۱۷، ص ۲۹۰.

گفتن با ناز و غمزه همراه با تغییر صـد به شـکل تحریک آمیز، زمینه ساز انحراف افراد شـهوات ران است که بایـد از آن پرهیز شود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید:

هرکس با زن نامحرم شوخی کند، برای هر کلمه ای که با او سخن گفته، هزار سال زندانی می گردد.(۱)

۴. عفت در رفتار

لازمه حضور اجتماعی زن و مشارکت وی در عرصه های اجتماعی، گاه ارتباط و معاشرت با مردان است که این معاشرت، عفت در روابط اجتماعی را اقتضا می کند و دارای شرایطی است که از جمله آن:

الف) پرهیز از خلوت با نامحرم

یکی از مهم ترین موارد عفت در ارتباط با نامحرم، پرهیز از خلوت با او و حضور در مکانی به تنهایی است. اهمیت این مسئله تا آنجاست که پیامبر بر عدم اختلاط آنان با مردان تأکید نموده و می فرماید: بر زنان است که دسوت نداشته باشند در خلوت با مردان بنشینند.(۲)

ب) پرهیز از مصافحه

پیامبر فرمود: «هرکس به طور حرام با زنی مصافحه کند [با او دست بدهد] غضب حق تعالی را برای خود خریده است».(۳)

ج) پرهیز از تبرج

۱- ۱. وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۳۳.

۲- [۲] همان.

۳- ۳. همان، ص ۱۴۲.

پرهیز از خودنمایی و جلوه گری در مقابل نامحرم دستور صریح قرآن کریم به زنان پیامبر است که شامل تمامی زنان مسلمان می شود:

وَقَرْنَ فِی بُیُوتِکُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِیَّهِ الْأُولَی و... (احزاب: ۳۳)

و در خانه هایتان قرار گیرید و مانند روزگار جاهلیت قدیم زینت های خود را آشکار نکنید...

همچنین باید از استعمال عطر و بوی خوش در هنگام معاشرت با نامحرم پرهیز شود.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «هر زنی که خود را خوش بو کند و از خانه خارج شود، مورد لعنت قرار می گیرد تا به خانه مراجعت کند».(۱)

حیا

مفهوم حیا نیز که ارتباط تنگاتنگی با حجاب و عفاف دارد. در لغت به معنای شرم، خجالت کشیدن و ترک کردن چیزی از ترس ملامت دیگران است.(۲) این واژه در فارسی معادل شرم و آزرم آورده شده است.(۳) حضرت علی علیه السلام در توضیح حیا می فرمایند: «شرم و حیا، جامه ای است دربرگیرنده و حجابی است بازدارنده (از گناه) و پوششی است نگاه دارنده از بدی ها. حیا گوهری است همراه با دین، برانگیزنده مهر و محبت و چشمی است مراقب و از بین برنده فساد و تباهی و بازدارنده از فحشا و زشتی ها».(۴)

۱- ۱. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، انتشارات کتابچی، ۱۳۷۳، چ ۴ ، ج ۱۰۳، ص ۲۴۷ ، ح ۲۷.
۲- ۲. معلوف، لویس، المنجد، ترجمه محمد بندرریگی، ج ۲، ص ۳۵۵.
۳- ۳. علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۱۸، ص ۸۴۳ ؛ قاموس قرآن، ج ۵، ص ۲۱۵.
۴- ۴. سیداصغر ناظم زاده قمی، جلوه های حکمت گزیده موضوعی کلمات امیرالمؤمنین علیه السلام، دفتر نشر الهادی، پاییز ۱۳۷۳، چاپ اول، صص ۱۹۹ _ ۲۰۰ .

هنگـامی که ملکه حیا در نفس انسان راسـخ شود در پی آن مهارت پاکـدامنی و دوری از گناه در فرد به وجود می آیـد و فرد می تواند برای عدم بروز هیجان و احساس خاص خود در برابر نامحرم، نوعی کنترل ارادی بر رفتارش داشته باشد.

حیـا در زنـان حریم و سـدی است که آنـان را در روابطش با مردان حفظ می کنـد. حیا مانع از گرفتار شـدن زن در دام مردان شهوت ران و ضـامن پـاک دامنی اوست. علی علیه السـلام می فرمایـد: «علت پـاک دامنی، حیـاست.»(۱)به عبـارت دیگر حیا ارزش زن را حفظ می کند و به او شخصیت انسانی می بخشد.

رابطه حیا، عفاف و حجاب

معمولاً هنگامی که سـخن از حجاب به میان می آید، آنچه بی درنگ به اذهان خطور می کند پوشـش و نوع آن است و کمتر به حقیقت و روح حجـاب و نیز ریشه هـا و مراحل شـکوفایی آن پرداخته می شود، حال آنکه برای یافتن راه کارهای مناسب و عملیـاتی کردن ترویـج فرهنـگ حجـاب لازم است به لایه هـای زیرین آن نیز توجه کرد به عنوان مثال، حیا به عنوان یکی از ریشه های پـذیرش حجاب و مقیـد شدن به آن محسوب می شود. چرا که «انگیزه حقیقی گرایش زن به حجاب احساس فطری یا غریزی شـرم و حیا می باشد. شـرم و حیا در زن نسبت به بیگانگان مانند غیرت در مرد امری فطری است به عبارت دیگر حیا درک و شعور فطری و الهام درونی زن به حفظ خود، از دستبرد نااهلان برای حفظ ارتقای ارزش وجودی خویش

۱- ۱. محمد محمدی ری شهری، میزان الحکمه، مکتب الاعلام الاسلامی، ج ۲، ص ۵۶۴، ح ۴۵۵۷.

است به همین لحاظ وقتی این احساس را از دست می دهد در محیط ناامن اجتماع هم کشف حجاب می کند و به عکس وقتی احساس شرم و حیا در او زنده است در محیطی که امنیت کامل هم وجود دارد باز هم متمایل به پوشاندن خویش است».(۱)

بنابراین برای ترویج حجاب نباید از ترویج حیا غافل شد. «هنگامی که ملکه حیا در جامعه ای در قلب مردم رسوخ کرد در پی آن عفاف و خودنگهداری درونی ایجاد می شود و سپس ثمره های عفاف یعنی حفظ حریم ها و حدود، آشکار می شود. در این هنگام است که می توان شاهد فرهنگ عفاف و حجاب و پوشش صحیح بود. در واقع زمانی می توان حجاب حقیقی و پایدار را در جامعه مشاهده نمود که شالوده های آن یعنی حیا و عفاف به خوبی استوار شده باشد. در واقع ارتباط بین این سه ارتباطی متوالی است نه متوازی یعنی هر سطح از پایین به بالا پیش نیاز و مقدمه ایجاد سطح بعدی است».(۲)

بنابراین هنگامی که تلاش های رسانه ای برای گسترش حجاب و عفاف صورت می گیرد بایستی این نکته را به خاطر داشت که حجاب جنبه عینی و نمود بارز حیا و عفاف به شمار می آید. و جهت ایجاد فرهنگ حجاب و

۱- ۱. سیدمجتبی هاشمی رکاوندی، مقدمه ای بر روان شناسی زن، قم، انتشارات شفق، ۱۳۶۸، ص ۲۲۱.

۲- ۲. ناهید طیبی، مقاله «هرم عفاف از حیا تا حجاب» نشریه پیام زن، سال ۱۵، ش۵، مرداد ۱۳۸۵، صص ۱۳ _ ۱۰.

پوشش صحیح، باید همراه آن بلکه قبل از آن فرهنگ حیا را ایجاد نمود سپس برای ترویج و توسعه عفاف برنامه ریزی کرد تا زمینه برای گسترش حجاب مساعدتر شود.

جایگاه پوشش در فرهنگ اسلامی

مسئله لباس و شکل نوع آن، امری ساده و سطحی نیست که آن را بتوان صرفا محصول سلیقه افراد دانست، بلکه لباس یک محصول فرهنگی است که انسان دانسته یا ندانسته با آن اعلام می کند که از کدام فرهنگ تبعیت می کند و به کدامین ارزش ها و اعتقادات پای بند است. در فرهنگ و تفکر اسلامی برخلاف فرهنگ غرب که معنویت را فرع و در حاشیه زندگی مادی انسان می داند انسان موجودی است که تعالی معنوی کمال مطلوب و غایت زندگی اوست و جسم خاکی و دنیای مادی او زمینه ها و مقدمات این تعالی است. غریزه جنسی نیز یکی از غرایز خدادادی انسان در زندگی است و اسلام هیچ گاه بهره مندی از این غریزه را خلاف روحانیت و معنویت ندانسته است ولی محدودیت ها و به بیان بهتر تنظیماتی که در شریعت اسلام نسبت به غریزه جنسی وضع شده فقط برای حفظ آن از زیاده روی و خروج از تعادل است. بنابراین در چنین بینشی، دیگر تن و بدن مادی انسان، تنها بخش وجودی انسان نیست که با آن به خودنمایی و جلب نظر دیگران بپردازد یا با چشم چرانی و زیر پا گذاشتن حریم های اخلاقی غرق در لذات شهوانی شده و در پایان نیز با مرگ فانی شود، بلکه انسان رو به سوی خدا و کمال مطلق دارد و باید تمامی قوای خویش از جمله قوای

ص: ۲۹

جسـمی و جنسـی را بـه گـونه ای تنظیم و کنـترل کرده و از آن بهره گیرد تـا هر چه بیشـتر خـود را به تکامـل روحی و معنـوی برسانـد. بنابراین انسان لباس می پوشـد تا به وسـیله آن خود را بپوشاند و از گناهان مصون بماند تا بتواند روح خود را پرورش دهـد و مصـداق مقام خلیفه الله باشـد در اینجا لباس برای انسان یک حریم است و کرامت او را حفظ می کنـد. قرآن کریم نیز بعـد از اشـاره به حفظ بـدن توسط لباس می فرمایـد: «لباس تقوا بهترین لباس برای شـماست.»(۱) در سـخنان معصومین علیهم السـلامهم بیشتر از آنکه بر زیبـایی هـای ظـاهری لبـاس و پوشـش تأکیـد شود بر فضـایلی همچون حیـا، عفـاف و ورع از گنـاه سفارش شده است. علی علیه السلام می فرمایند: «احسن الباس الورع(۲) بهترین لباس پرهیز از گناه است.»

بنابراین پوشـش در فرهنگ اسـلامی دارای اهمیت و تقدس خاصی است و ضوابط و احکام خاصی نیز برای آن وضع شده که تفصیل آن در کتب فقهی موجود است.

فصل سوم: کارکردهای سیما درخصوص حجاب و عفاف

اشاره

برای برنـامه ریزی و بهره گیری هر چه بهتر از سـیما در زمینه ترویـج حجـاب و عفـاف، نخست بایـد کارکردهای سـیما در این خصوص را مورد توجه قرار دهیم. سیما در این زمینه می تواند کارکردهای مختلفی داشته

۱- ۱. اعراف: ۲۶: یا بَنی آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنا عَلَیْکُمْ لِباسًا یُواری سَوْآتِکُمْ وَ ریشًا وَ لِباسُ التَّقْوی ذلِکَ خَیْرٌ... .

۲- ۲. عبدالواحـد بن محمـد آمدی، غررالحکم و دررالکلم، تصـنیف: مصـطفی و حسـین درایتی، دفتر تبلیغات اسـلامی، چاپ دوم، قم، ۱۳۷۸، ص ۲۷۰.

باشد که عبارتند از:

۱. الگودهی

از کارکردهای مهم تلویزیون ارائه الگو به مخاطبان از طریق طرح الگوهای شخصیتی یا ستاره سازی است. برنامه های تلویزیونی به ویژه برنامه های نمایشی مانند فیلم یا سریال های تلویزیونی یا انیمیشن می توانند با طراحی و ارائه شخصیت های جذاب به عنوان قهرمان فیلم، برای مخاطب الگوسازی نماید. قهرمان داستان کسی است که مخاطب سیر داستان را از دریچه چشمان او نظاره می کند و بیش از سایر شخصیت ها در ذهن مخاطب می ماند؛ چرا که از نظر احساسی و فکری با او همراه می شود. معمولاً ـ قهرمان داستان ویژگی های مثبت برجسته ای دارد که منجر به همذات پنداری مخاطب با وی می شود و بدین ترتیب مخاطب خواسته یا نخواسته از نحوه راه رفتن، سخن گفتن و پوشش وی تقلید می کند.

در زمینه حجاب و عفاف نیز شخصیت پردازی مناسب از کاراکتر مثبت و با حجاب فیلم یا سریال، می تواند برای مخاطب ایجاد جذابیت نموده که در نهایت به همذات پنداری مخاطب نسبت به شخصیت مثبت منتهی شود و الگودهی لازم را ایجاد نماید یا حداقل تأثیر آن، محبوبیت حجاب در نظر مخاطب باشد یا به عکس بی توجهی به مسئله حجاب و عفاف در مورد شخصیت های جذاب و تأثیرگذار داستان می تواند الگویی نامناسب و ناهمگون با ارزش های دینی را به مخاطب القا کند.

ص: ۳۱

۲. تجلیل یا تحقیر غیرمستقیم

برنامه ساز تلویزیون می تواند با شگردهای هنری و ارتباطی به طور غیرمستقیم موجب تقویت یا تضعیف مسئله حجاب و عفاف شود. به عنوان مثال شخصیت پردازی نامناسب از بانوان محجبه و عفیف و قراردادن آنها در نقش های پایین جامعه و یا نقش های منفی موجبات تضعیف و تحقیر حجاب و عفاف می شود. همان طور که نشان دادن آنان در نقش های مثبت و والای اجتماعی و در قالب قهرمانان مثبت و سمپاتیک می تواند به طور ضمنی به تجلیل و تثبیت حجاب منجر شود. در مقابل لاابالی و منفی نشان دادن افراد بدحجاب باعث القای حس تنفر از بدحجابی در مخاطب می شود. همچنین نمایش فیلم ها یا سریال هایی که اغلب بازیگران زن آن پوشش چادر داشته اما در مجموع به دلیل طرح نامناسب آن موجبات دلزدگی مخاطب را نسبت به آن فراهم می کنند می تواند به تحقیر و تضعیف آن منجر شود.

۳. اطلاع رسانی و آموزش

اطلاع رسانی درباره یک موضوع و ابعاد مختلف آن و آگاه کردن افکار عمومی از دیگر کارکردهای سیماست. این کارکرد بیشتر از طریق برنامه هایی چون اخبار، گفتگوها، سخنرانی یا بحث های کارشناسی امکان پذیر است. در زمینه حجاب و عفاف، بخش خبری می تواند آخرین اخبار مربوط به حجاب زنان مسلمان، راهپیمایی ها و همایش ها را به اطلاع مخاطبان برساند یا در بحث های کارشناسی یا گفت وگوها حدود و احکام

ص: ۳۲

شرعی حجاب و عفاف با مستندات قرآنی و روایی آن آموزش داده شود و فواید فرهنگ حجاب و عفاف و آثار زیانبار بی توجهی به آن تبیین شود و از آنجا که اطلاع رسانی و آموزش صحیح یک مسئله اولین قدم برای فرهنگ سازی درباره یک موضوع است اهمیت این کارکرد سیما در جهت حجاب دو چندان است.

۴. جریان سازی

جریان سازی درباره یک موضوع از کارکردهای دیگر سیماست. جریان سازی به این معناست که سیما می تواند مردم را در حمایت یا بر ضد موضوعی ترغیب و تشویق کند. به این شکل که می توانـد با به چالش کشاندن یک موضوع، طرح نظرات موافق و مخالف، رساندن خبر اعتراضات نسبت به آن و... حساسیت اجتماعی نسبت به آن موضوع را ایجاد کند و افکار عمومی را متوجه آن سازد. درباره حجاب و عفاف نیز سیما می تواند جریان سازی کرده و افکار کل جامعه را به آن معطوف کند. یعنی پس از طرح نظرات مخالفین پوشش اسلامی بحث را به کارشناسی بگذارد به گونه ای که نظرات آحاد اجتماع متوجه این مسئله شده بحث حجاب به بحث روز تبدیل شود و سرانجام بتوانند بحث را در شکلی صحیح به نتیجه مطلوب هدایت نماید.

۵. ارائه و ترویج مدل ها و الگوهای صحیح

از کارکردهای دیگر سیما ارائه و ترویج مدل ها و الگوهای صحیح پوشش است. سیما می تواند به کمک طراحان لباس، اساتید فن و

کارشناسان مختلف در حوزه مذهبی جامعه شناسی، روان شناسی، مدل های صحیح پوشش اسلامی و ملی را طراحی کرده و آن را به شکل مستقیم یا غیرمستقیم ترویج کند. به عنوان مثال سیما می تواند مدل های مناسبی از پوشش را آموزش دهد و یا در برنامه های کارشناسی به شکل مشخص، مدل های صحیح پوششی را به کارشناسی بگذارد و در کنار آن در فیلم ها و سریال های مختلف کاراکترها به نحوی از همان شکل صحیح پوشش استفاده کنند تا مخاطبان به طور مستقیم و غیرمستقیم با این مدل های صحیح آشنا شوند.

البته در صورت نمایش الگوهای مغایر با الگوهای صحیح پوشش از سیما در قالب های جذاب و تأثیرگذار مانند: نمایش پوشش ناصحیح کاراکترهای زن در فیلم های ایرانی و یا فیلم های خارجی که از نظر فرهنگی قرابت بیشتری با ایران دارند نظیر فیلم های سوریه ای، مصری یا ترکیه ای، اثرات مطلوب این کارکرد خنثی خواهد شد.

فصل چهارم: نگاهی اجمالی به عملکرد سیما درباره حجاب و عفاف

اشاره

چنان که گفته شد پس از پیروزی انقلاب اسلامی و تحولات عظیم سیاسی فرهنگی، حضور زنان در سیمای جمهوری اسلامی ایران شکل جدیدی به خود گرفت و حضور مناسب زنان در برنامه های سیما و رعایت نسبی مسئله پوشش و حجاب از منظر فقهی در اکثر برنامه ها از اراده قاطع مسئولان نظام حکایت کرده و این موضوع یعنی رعایت محدوده شرعی

پوشش یکی از امتیازات بزرگ رسانه ملی کشورمان به شمار می آید؛ ولی با این حال برای یافتن راهکارهای مناسب جهت فرهنگ سازی درباره حجاب و عفاف در جامعه لازم است عملکرد فعلی سیما ولو به صورت کلی مورد بررسی قرار گیرد.

عملکرد سیما در دو جهت قوت ها و آسیب ها قابل بررسی است.

۱. قوت ها

۱_۱. رعایت نسبی پوشش در اکثر برنامه های تلویزیونی

از نقاط قابل توجه در برنامه های سیما رعایت نسبی پوشش اسلامی و حفظ حریم روابط زن و مرد توسط افراد حاضر در سیما اعم از مجریان خبر، مجریان مجموعه های ترکیبی برنامه کودک و نوجوان و بازیگران مجموعه های تلویزیونی و... است شاید به جرأت بتوان گفت در میان کشورهای اسلامی تلویزیون ایران تنها تلویزیونی است که حریم روابط زن و مرد و پوشش اسلامی در آن رعایت می شود و تقریبا عاری از هرگونه صحنه های مبتذل و غیراخلاقی است.

رسانه های بسیاری از کشورهای عربی و آسیای میانه به دلیل پاکی و نجابت حاکم بر سیمای جمهوری اسلامی ایران از برنامه های آن استقبال می کنند که این خود از برکات نظام جمهوری اسلامی ایران و دقت و تلاش مدیران این رسانه ملی است.

ص: ۳۵

۲_۱. شخصیت پردازی از بازیگران محجبه در برخی مجموعه های تلویزیونی

در برخی سریال های تلویزیونی از بانوانی که مقید به پوشش اسلامی و حفظ حریم نامحرم هستند، شخصیت پردازی خوب و مناسبی انجام می شود؛ یعنی افرادی موفق، جذاب و تأثیرگذار نشان داده می شوند که قابلیت الگودهی به مخاطبان را دارند؛ به عنوان نمونه می توان سریال «نرگس» را مثال زد که در آن شخصیت نرگس که دارای پوشش برتر یعنی چادر است فردی موفق و سمپاتیک است که مخاطب به وی علاقه مند شده، عملکرد او را تحت نظر دارد و مایل است سرانجامِ کار وی را بداند. یا در سریال «زیر تیغ» در سراسر سریال پوشش و منش زنان ایفاگر نقش به ویژه فاطمه معتمدآریا در نقش همسر محمود به خوبی نمایانگر حجاب زن مسلمان بود. نوع چادر سر کرد و رو گرفتن و نوع نگاه ها در تلافی با نگاه های نامحرم که پر از حجب و حیا بود، نمونه خوبی از حجاب و عفت یک زن مسلمان ایرانی را به تصویر کشده بود. داشتن پوشش کامل اسلامی و رعایت مرزهای عفاف در چنین سریال هایی در کنار شخصیت پردازی های مناسب در الگودهی صحیح و تقویت اعتقاد به حجاب نقش بسزایی دارند.

۳_۱. مصاحبه با بانوان محجبه موفق در عرصه های مختلف اجتماعی و معرفی آنان به عنوان الگو

از دیگر نقاط قوت برنامه های سیما، دعوت از بانوان محجبه موفق در عرصه های علمی، فرهنگی، ورزشی و... مجموعه های ترکیبی و مصاحبه با آنان است. حضور این گونه بانوان در مجموعه های زنده و نیز اجرای جذاب مجری و طرح سؤالات بجا و مناسب در تأثیرگذاری این افراد در

مخاطبان در ترویج فرهنگ حجاب بسیار مؤثر است.

۲. آسیب ها و مشکلات

اشاره

با وجود نقاط قوت ذکر شده، به نظر می رسد رسانه ما برای ترویج فرهنگ عفاف و حجاب باید قدم هایی را برمی داشته که به عللی از انجام آن بازمانده است که این خود نیازمند یک آسیب شناسی دقیق است. شاید یکی از مهم ترین دلایل آن این باشد که در ساختمان مدیریتی رسانه همه چیز گروه بندی شده و گروه معارف دینی با مناسبت های دینی در عرض و کنار گروه فیلم و سریال، کودک و نوجوان و... قرار دارد. در حالی که دیدگاه دینی باید بر تمامی گروه های برنامه سازی رسانه ملی، حاکم شود. رسانه باید نخست تلقی درستی از دین داشته باشد تا بتواند حجاب را که بخشی از دین است از طریق تمامی گروه های برنامه ساز به مردم شکل فصیح القا کند. جداسازی برنامه های دینی و معارفی از برنامه های جذاب و سرگرم کننده تلویزیون آیب جدی در رسانه ملی است. از مصادیق این جداسازی تأسیس شبکه قرآن یا رادیو معارف و... است که گویا سازمان با تأسیس این شبکه ها به تعهد دینی خود عمل کرده است، همچنین به نظر می رسد از نگاه مدیران و برنامه سازان، پخش سخنرانی مذهبی و مداحی و امثال آن برای ترویج دین، حجاب و اخلاق کافی است، در حالی که با وجود مفید بودن این گونه برنامه ها، هرگز نباید از قالب های جذاب فیلم و سریال غافل شد. بسنده کردن به پخش سخنرانی و میزگرد خشک و خسته کننده و نشان دادن گل و بوته، پخش موسیقی در ایام ولادت ائمه اطهار علیهم السلام

بی تردید دفاع ناشیانه از مقدسات دین و یکی از عوامل آسیب زدایی در بین نسل جوان به شمار می آید. به نظر می رسد حساسیت متولیان صدا و سیما بیشتر پیرامون قالب و پوسته شرعی برنامه ها است تا محتوا و جذب مخاطب به ارزش های اصیل دینی! همچنین برخی نقاط ضعف یا به بیان دیگر آسیب هایی اساسی متوجه برنامه سازی است که سبب شده سیما نتواند رسالت خود را در زمینه ترویج فرهنگ حجاب و عفاف به طور کامل به انجام برساند. مهم ترین این آسیب ها عبارتند از:

۱_۲. ضعف برنامه ریزی و عدم اهتمام جدی به ترویج پوشش اسلامی

از اشکالات مهم و عمده سیما در زمینه حجاب، ضعف برنامه ریزی دقیق و هماهنگ و عدم اهتمام جدی نسبت به ترویج فرهنگ عفاف و پوشش اسلامی است. با وجود اینکه حجاب و پوشش اسلامی درخصوص مجریان برنامه های تلویزیونی یا بازیگران مجموعه های نمایشی رعایت می شود و گاهی اوقات در برخی برنامه های مذهبی به ویژه در ایام ولادت یا شهادت معصومین علیهم السلاماشاراتی به حجاب کامل الگوهایی نظیر حضرت فاطمه علیهاالسلام یا حضرت زینب علیهاالسلام می شود ولی آنچه از مروری اجمالی بر برنامه های شبکه های مختلف تلویزیونی به دست می آید این است که تاکنون اقدام ویژه برجسته و مشخصی که نشان از برنامه ریزی خاص و گسترده جهت ترویج فرهنگ حجاب و عفاف باشد، انجام نشده است و از قابلیت ها و پتانسیل های بالای تلویزیون در جهت فرهنگ سازی درباره حجاب، عفاف و لوازم آن استفاده لازم نشده است که

البته این کار مستلزم پژوهش عمیق و اساسی نیز می باشد.

۲_۲. ضمانت اجرایی نداشتن سیاست های کلان

گرچه از طرف رهبر معظم انقلاب و مدیران ارشد سازمان، اهداف، اصول و سیاست های مناسبی در زمینه حجاب و عفاف تعیین شده است. ولی تاکنون این اصول و سیاست ها کمتر ضمانت اجرایی داشته اند و عملاً جذاب ترین و پرمخاطب ترین محصولات سازمان، عمدتا بر اساس طرح ها و ایده های سلیقه ای و شخصی برنامه سازان، تهیه شده اند. به بیان دیگر سیاست های سیما در زمینه حجاب و عفاف مشخص است ولی به بخش تولید برنامه ها راه نمی یابد و این نشان دهنده عدم وحدت و انسجام لازم در بخش سیاست گذاری های کلی و بخش تهیه و تولید برنامه هاست.

همچنین انتقادناپذیری و بی توجهی برنامه سازان به نقدهای واحد نظارت و ارزیابی سازمان یا اشکالات وارده از سوی مراجع و بزرگان را می توان از آسیب ها شمرد.

۳_۲. تهران محور بودن سیما

یکی از اشکالات سیما، تهران محور بودن آن است. یعنی دست اندرکاران تهیه برنامه ها، معمولاً تهران را محور برنامه سازی خود قرار می دهند. در بسیاری موارد این مسئله باعث می شود که روند تغییر برخی از هنجارها به ناهنجارها در کل کشور تسریع شود. البته طبیعی است که کلان شهر تهران خیلی سریع تر در معرض برخی ناهنجاری های غربی از جمله پدیده بدحجابی قرار گیرد و با وجود اینکه مردم پاک سرشت و متدین تهران

همواره در بحران ها و مواقع حساس بیشترین خدمت را به نظام و اسلام کرده اند، ولی بدحجاب ها، علی رغم محدود بودنشان در خیابان ها بسیار رویت می شوند و مورد استفاده بسیاری از برنامه سازان قرار می گیرند در نتیجه نوع پوشش، مدل آرایش و نحوه روابط که به طور مفرط مبنای تهیه بسیاری از برنامه های نمایشی و غیرنمایشی قرار می گیرد، به کمک تلویزیون به تمام کشور منتقل می شود.(۱)

۴_۲. رعایت صرف پوشش ظاهری و غفلت از حیا و عفاف به عنوان باطن و روح حجاب

۱. مجریان زن تلویزیون؛

۲. نقش های اصلی در برنامه های نمایشی (فیلم ها و سریال ها)

در هر دو جایگاه غالباً حجاب و پوشش اسلامی توسط بازیگر زن یا مجری رعایت شده، ولی از مسئله حیا و عفت که در واقع حجاب بدان منظور صورت می گیرد، بسیار غفلت می شود. در برخی فیلم های یا مجموعه های تلویزیونی شاهد هستیم بازیگر زن، روسری، مقنعه یا چادر به سر دارد و ظاهراً گمان می شود که معیارهای دینی جهت عفاف و حجاب رعایت شده ولی نگاه های معنادار و بعضا عاشقانه، گفت وگوهای به شدت محرک، روابط مخفیانه قبل از ازدواج، آرایش های غلیظ و... که همه از مصادیق رعایت نکردن عفت هستند در فیلم تعبیه و جاسازی می شوند.

ص: ۴۰

۱- ۱. ر.ک: فریبا علاسوند، مقاله جستاری در آسیب شناسی حضور زن مسلمان در رسانه، فصلنامه پژوهش و سنجش، ش ۳۸ ویژه رسانه و زن، تابستان ۱۳۸۳، صص ۱۲۶ و ۱۲۷.

ترویـج حجـاب علاـوه بر رعـایت پوشـش ظـاهری مسـتلزم نمـایش آثـار آن در سـلوك و منش بازیگران نقش های زن و مرد نامحرم در ارتباط با یکدیگر است. در واقع رعایت وقار و متانت در تعامل با نامحرمان به منزله روح و پوشـش بوده و چنان چه کنترلی در رفتار بازیگران زن و مرد نسـبت به هم به وجود نیاید پوشش به تصویر کشیده کالبد بی روحی خواهد بود که هیچ گاه تأثیر عمیقی در مخاطب نخواهد گذاشت.

به بیان دیگر مقوله حجاب مانند هر مقوله فرهنگی دیگر دارای دو بعد مادی و معنوی است؛ بعد مادی آن حفظ پوشـش و بعد معنوی آن رعایت عفت و حیا در ارتباط با نامحرم است. متأسـفانه در برنامه های سـیما غالباً بعـد مادی حجاب لحاظ شده و از بعد معنوی آن در منش، رفتار، گفتار و ارتباطات غیر کلامی و... غفلت می شود.

به عنوان مثـال، چـادر یک نه بزرگ به نامحرمان است و اصل اول در آن طرد همه است مگر اینکه صاحب این پوشـش اجازه مراوده به دیگران بدهـد. بـدین ترتیب عقلاًـ نمی توان پـذیرفت که خـانمی چـادر به سـر کنـد ولی در عین حال رفتارهای باز، مرادوات مسـتمر و طولانی مـدت و ارتباطات سـهل الوصول با نامحرمان را داشـته باشد. حال چگونه است که مجریان چادر به سر یـا بـازیگران نقش های چادر محور در عین داشـتن حجاب از نرم ترین روابط با نامحرمان برخوردارنـد؟ گپ زدن مجریان چادری با میهمانان مرد برنامه ها و همکاران تلویزیونی، هم صـحبت شـدن های طولانی بازیگران چادر به سـر با مردان نامحرم در نقش هـای مقابـل، یکی به دو کردن هـا، شـوخی هـا و گفتن حرف هـای شـبه عاشـقانه و حـتی عاشـقانه و عـاطفی همه از مصادیق

چنین پدیـده عجیبی است. معلوم نیست خـانمی که در ارتباطـات کلامی و غیر کلامی خود به حـداقل هنجارها قناعت می کند چگونه است که در گزینش نحوه پوشش حجاب حداکثری را برمی گزیند؟(۱)

۵_۲. استفاده ابزاری از جذابیت جنسی زنان در برخی مجموعه های نمایشی

چنانکه پیش از این گفته شد پس از پیروزی انقلاب اسلامی در به کارگیری زن در سیما تحول اساسی به وجود آمد و زنان به دور از هر گونه نقش های مبتذل با پوشـش کامل اسـلامی، در سـیما حضور یافتند اما به تدریج به دلیل مطرح نشدن جایگزین هـای منـاسب ایجـاد جـذابیت و وجود برخی مرزهـا و ممنوعیت ها، اکثر برنامه سازان به روال فیلم سازان خارجی برای جـذب مخاطبـان از این اهرم اسـتفاده کرده و زنـان زیبـا با آرایش های تنـد و غلیظ را به عنوان مهم ترین عامل جـذابیت در فیلم ها و سریال ها به کار گرفتند. البته برخی از این موارد مربوط به تولیدات سیما و اکثرا مربوط به تولیدات داخلیِ خارج از سیما است که شاهد پخش آن از سیما هستیم.

این نوع نگاه ابزاری به زن، حقیقتا با روح حجاب و عفاف کاملاً مغایر است. در واقع بازگشت خزنده و پنهان و کمرنگ شیوه سیمـا در دوره پیش از انقلاب است ولی به شـکلی که حساسـیتی برنیانگیزد. این نگاه در واقع از دو نگرش نادرست سرچشـمه می گیرد:

ص: ۴۲

۱- ۱. علی جعفری، مقاله «خانم های چادری سـیما»، ماهنمامه تخصصـی خانه هنر و اندیشه، رواق اندیشه، سال ششم، ش ۶۲، ص ۳۴.

۱. از نظر برنامه سازان، اصل جذب مخاطب است به هر قیمت؛

۲. گویا غیر از جاذبه جنسی که از همه ابزارها ارزان تر و سهل تر است هیچ ابزاری برای جذب مخاطب وجود ندارد.

۶_۲. تحقیر ضمنی شأن زنان محجبه و خصوصا چادری و...

مترقی نشان دادن افراد بدحجاب (نمایش حجاب به عنوان امر قدیمی سنتی) در برخی برنامه های نمایشی

گاهی سیما در برنامه های نمایشی خود نسبت به بسیاری از نمادها و سنت های ارزشمند اسلامی و ملی بی توجه بوده یا به تضعیف آنها پرداخته است.

برای نمونه به کارگیری چادر (حجاب برتر) _ که خود یکی از مظاهر وقار، ابهت و عفاف زنان مسلمان محسوب می شود _ برای نقش های منفی و مشاغل سطح پایین جامعه مانند مستخدمه، کلفت و... در فیلم ها و سریال ها، تأثیری بسیار مخرب در ایجاد نگرش منفی نسبت به حجاب و حتی مذهب داشته است. متأسفانه این رویکرد را در برخی مجموعه های تلویزیونی می توان دید که در آنها زنان چادری نقشی منفی و یا لااقل عقب افتاده دارند، اما زنان مانتویی، زنانی تحصیل کرده، موفق، مؤثر و اجتماعی هستند. در این خصوص آمار قابل توجهی ارائه شده است:

طبق ارزیابی به عمل آمده از ابتدای سال ۸۰ ۱۳تا پایان سال ۸۳ ۱۳در سریال های تلویزیونی در ۵۶ سریال پوشش چادر، تحقیر یا تضعیف شده است. بدین شکل که پوشش چادر اختصاص به زنان فقیر، بی سواد، مستخدمه، سالخورده، زنان درمانده و مفلوک مانند زنان بیوه، همسر مردان

معتاد نشان داده شده یا از آن به عنوان پوششی برای حضور در قبرستان، مجالس عزا یا زندان و غیره استفاده شده است.(۱)

این در حالی است که به فرموده رهبر معظم انقلاب، چادر حجاب برتر است ولی در هیچ کجای رسانه ملی تجلی و بروز این سخن دیده نمی شود.

۷_۲. طرح روابط ناصحیح بین زن و مرد در اکثر مجموعه های نمایشی

در اکثر سریال های تلویزیونی روابط ناصحیح بین زن و مرد به طور مکرر و جذاب به تصویر کشیده می شود، در حالی که این رویه با سفارشات دینی و اخلاقی در تعارض است. دوستی ها و انواع مراودات صمیمی و نزدیک زنان و مردان نامحرم با یکدیگر، نگاه ها، شوخی ها، درددل ها، حتی گذراندن شب در خانه یا محلی تنها (مورد اخیر در سریال های خارجی) اموری است که همه برخلاف فرهنگ اصیل عفاف است. گاهی اوقات در برخی فیلم ها یا سریال ها روابط دختر و پسر آن قدر محوری می شود که موضوعات اصلی فیلم تحت الشعاع قرار می گیرد و گاه فیلم پلیسی و جنایی هم که طبعا بیننده آن منتظر صحنه های اکشن و خشن است از یک قضیه رمانتیک و عاشقانه سردرمی آورد.

سریال های خارجی مانند «گروه پلیس»، «هشدار برای کبرا ۱۱» و نیز سریال های ایرانی نظیر: «خانه پدری»، «بچه های خیابان»، «برای آخرین بار»،

ص: ۴۴

۱- ۱. ر.ک: نگاهی اجمالی به پوشش چادر در سریال های تلویزیونی ابتدای سال ۸۰ تا پایان سال ۸۳، مرکز پژوهش های اسلامی صداو سیما، کد ۲۹۴، ۹/۸/۱۳۸۴.

«طلسم شدگان»، «غریبانه» و... همچنین اختلاط مجریان زن و مرد در بسیاری برنامه ها مانند مجموعه های «صبح و زندگی»، «تصویر زندگی»، «سیمای خانواده» و... به تدریج خواسته یا ناخواسته فرهنگ عفاف و حیا را تضعیف می کند.

فصل پنجم: سیاست ها و راه کارها

الف) اهداف و سیاست های کلی سازمان برای گروه های برنامه سازی در زمینه حجاب و عفاف

در راستای تحقق ترویج فرهنگ حجاب و عفاف ابتدا باید قلمروها و سیاست های کلی برنامه های سیما مشخص شده و سپس زمینه های عینی و عملی پرداختن به آن در قالب راه کار ارائه گردد.

این سیاست ها و اصول کلی در کتاب «اهداف، محورها و اولویت های برنامه سازی» در خصوص حجاب و عفاف در سال ۱۳۸۴ تعیین گردیده است و تمام برنامه سازان در گروه های مختلف از جمله گروه سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصاد، خانواده، کودک و نوجوان، جوان و... موظف به رعایت آن هستند. لازم به ذکر است که این اصول و سیاست ها در جهت تعیین خط مشی برنامه سازی و جهت گیری آنها، سیاست های خوبی است و چنانچه راهکارهای عملی این سیاست ها تهیه شود می تواند راهگشای بسیار مناسبی در جهت ترویج فرهنگ حجاب و عفاف باشد. این سیاست ها عبارتند از:

ــ تحقیر و تقبیح تبعیت و ترویج از رفتارهای غربی؛

ص: ۴۵

ـ ایجاد تنفر نسبت به تقلید از پوشش و آرایش غربی؛

ـ اشاعه الگوی مناسب زندگی در پوشش و آرایش؛

ـ ترغیب به حفظ حریم های ارزشی در برخورد با نامحرم؛

ـ ترغیب به خویشتن داری و تهذیب نفس؛

ـ تبیین آثار زیانبار روابط ناسالم و غیرشرعی دختران و پسران و ارائه الگوی روابط سالم؛

ـ تبیین آثار شوم رواج آداب و رسوم غربی میان زن و مرد؛

ـ طرح و تقبیح نگاه ابزاری غرب به زن؛

ـ تبیین آثار زیانبار آزادی های نامشروع در جوامع غربی؛

ـ تبیین آثار مطلوب رعایت حدود اسلامی در ارتباط بین زن و مرد.(۱)

از مطالعه این اصول این نتیجه حاصل می شود که از جهت خط مشی و سیاست گذاری کمبودی وجود ندارد. اما مهم، مرحله اجرا و محقق شدن این سیاست ها و اصول است که تلاش و اقدامی جدی را می طلبد.

ب)راهکارها

اشاره

پیش از وارد شدن به بحث راهکارها نخست لازم است این مسئله تذکر داده شود که در برنامه سازی تلویزیونی به همان آسانی که می توان هنجارهای قانونی جامعه مانند رعایت قوانین راهنمایی و رانندگی را برای

۱- ۱. برگرفته از کتاب «اهداف، محورها، اولویت ها و سیاست های کلی تولید، تامین و پخش سال ۱۳۸۴» معاونت تحقیقات و برنامه ریزی سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.

مردم طرح یا القا کرد، نمی توان پیام های دینی و ارزشی را به مردم منتقل کرد. البته این مسئله به معنای نفی مطلق امکان پرداخت به مقولات ارزشی مانند حجاب، در تلویزیون نمی باشد، همچنان که تا کنون فیلم ها و سریال های ارزنده ای در این خصوص تولید و پخش شدند.(۱) ولی بی تردید تعهد دینی، دقت و مهارت در استفاده بجا و مناسب از شیوه های هنری دست اندرکاران سیما به ویژه عوامل تولید در حوزه پرداختن به امور دینی و ارزشی ضروری است. چرا که در صورت پرداخت ناشیانه و سطحی ممکن است به جای انتقال یک پیام مثبت دینی و ارزشی موجب وهن آن شده یا در مخاطب نسبت به آن حس وازنش ایجاد شود. بنابراین پرداختن به این نوع موضوعات حساسیت خاص دارد و خلاقیت در القا این گونه مفاهیم را می طلبد. پس از ذکر این نکته، در این بخش پیشنهاداتی در جهت رفع آسیب های موجود و ترویج فرهنگ حجاب و عفاف ارائه می شوند. این پیشنهادها به دو بخش راهکارهای غیربرنامه ای و برنامه ای تقسیم می شوند.

۱. راهکارهای غیر برنامه ای (مدیریتی _ اجرایی)

۱_۱. تعریف و تعیین محدوده حجاب و عفاف برای برنامه سازان

اولین و ضروری ترین گام برای ترویج حجاب و عفاف از طریق تلویزیون این است که حجاب و عفاف به طور مشخص تعریف شده و مرزهای آن به طور شفاف مشخص گردد. تا زمانی که این امر صورت نگیرد

۱- ۱. برخی سریال های پخش شده در رمضان سال جاری نمونه های خوب این مسئله هستند.

هر گونه تلاش جهت ترویج و فرهنگ سازی در این زمینه بی نتیجه خواهد بود.

برنامه ساز باید بداند تعریف حجاب چیست؟ شالوده های حجاب و عفاف کدامند؟ حد نگاه کردن به نامحرم تا کجاست؟ اختلاط و مراوده و مکالمه زن و مرد تا چه اندازه و تحت چه شرایطی جایز است؟ در واقع منفک کردن بحث حجاب از عفاف، خطاست. حجاب یک آموزه دینی است که جزئی از کلیت برنامه عفاف دین است. نمی توان فقط درباره حجاب صحبت کرد و از عفاف غافل شد. نباید نهایت اهتمام رسانه در زمینه حجاب، به پوشش ظاهری بازیگرر زن یا گریم چهره وی خلاصه شود.

۲_۱. برنامه ریزی اساسی و طولانی مدت برای پرورش عوامل برنامه ساز و...

عوامل تولید برنامه های تلویزیونی از جمله تهیه کننده، کارگردان، بازیگران و... در شکل گیری محصول و ارزش گذاری و القای پیام، تأثیر به سزایی دارند. قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، رژیم طاغوت به تبعیت از نظام سرمایه داری جهانی به رواج فساد و ابتذال در میان هنرمندان پرداخت و اکثریت جامعه هنرمندان کشور را به فرهنگ وارداتی غرب آلوده ساخت. پس از پیروزی انقلاب تغییر و تحول های چشم گیری در جامعه هنری به وجود آمد و هنرمندان متعهدی نیز قدم به عرصه تولید گذاشتند با این حال با توجه به گسترش کمی شبکه ها و برنامه های تلویزیونی بجاست ضمن حمایت شایسته از هنرمندان متعهد موجود، برنامه ریزی و سرمایه گذاری

ص: ۴۸

جدی و گسترده برای تربیت هنرمندان متعهد و معتقد به اصول دینی، انجام شود. بنابراین در مسئله حجاب و عفاف نیز نباید از احراز تعهد برنامه سازان به این مسئله و نیز انتخاب برنامه سازان متعهد در گروه های برنامه سازی به ویژه در گروه فیلم و سریال غافل شد.

۳_۱. تشویق و ترغیب مدیران سازمان به حساسیت و برخورد مؤثر و...

مناسب با پوشش غیراسلامی در حیطه مسئولیت خویش

در سازمان صدا و سیما، طیف گسترده مسئولین و مدیران اجرایی یکی از مهم ترین و مؤثرترین ابزارهای قابل استفاده برای تحقق و ترویج فرهنگ حجاب می باشند. علاوه بر این باید تلاش کرد تا با تشویق و ترغیب مدیران انگیزه لازم و نیز زمینه قانونی فعالیت آنها را تأمین نمود تا از این طریق امکان استفاده بهینه از توانمندی خلاقیت و نفوذ آنان برای برخورد با پدیده مزبور فراهم شود.(۱)

۴_۱. برگزاری نشست ها یا گردهمایی هایی برای دست اندرکاران تولید

جهت چگونگی گسترش حجاب و عفاف در برنامه های تولیدی؛

۵_۱. اختصاص دادن بودجه ای کافی برای تهیه برنامه های کیفی و هدفمند در این زمینه؛

۶_۱. کاستن از سرمایه گذاری در خرید فیلم های خارجی و افزایش سرمایه

در تولید فیلم های مفید ایرانی؛

---

۱ – ۱. رضا حاج احمدی، طرح بهسازی پوشش و آرایش، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، اسفند ۱۳۷۹، کد ۴۳۸، ص ۷۶.

۷_۱. ایجاد هماهنگی بین گروه های تولیدی و جلوگیری از تعارض و دوگانگی در این زمینه؛

۸_۱. وجود پوشش و روابط مناسب، به عنوان مهم ترین ملاک انتخاب برنامه های تأمینی؛

۹_۱. تشویق دست اندرکاران، تهیه کنندگان و کارگردانان در صورت رعایت مسئله حجاب و

عفاف در فیلم هایشان.

۲. راهکارهای برنامه ای

اشاره

قبل از پرداختن به راهکارهای خاص برنامه ای، ذکر سه نکته در برنامه سازی، ضروری است:

الف) توجه جامع به ابعاد وجودی انسان

از آنجا که ابعاد وجودی انسان عبارتند از بعد قلبی _ عاطفی، ذهنی _ نظری و عینی _ رفتاری، به ناچار نقاط تأثیرگذاری برنامه های سیما بر مسائل انسانی نیز بر همین ابعاد منطبق می شود. به این ترتیب که تأثیرگذاری بر بُعد قلبی و عاطفی با هدف اصلاح یا تقویت نظام گرایشات و تمایلات، تأثیرگذاری بر بعد ذهنی _ نظری با هدف اصلاح یا تقویت نظام افکار و تأثیرگذاری بر بعد عینی _ رفتاری با هدف اصلاح یا تقویت نظام رفتار و اعمال سه فعالیت عمده ای است که می تواند در دستور کار برنامه سازی قرار گیرد.(۱)

ص: ۵۰

۱- ۱. ر.ک: مؤسسه تحقیقاتی و فرهنگی مفید، مبارزه با فقر و فساد و تبعیض باتمرکز بر نقش راهبردهای صدا و سیما، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۳، چاپ اول، ص ۳۶۲.

بنابراین توجه به این نکته ضروری است که تأثیرگذاری بر مخاطبان در زمینه حجاب با توجه و کار توأم و مستمر در این سه محور میسر خواهد بود و مدیران و دست اندرکاران تهیه برنامه، نباید از هیچ یک از این سه بُعد فوق غافل شوند چرا که پرداختن صرف به بُعد ذهنی و فکری در برنامه های کارشناسی و علمی نمی تواند به تنهایی کارایی لازم را داشته باشد، همچنان که ساخت برنامه هایی که فقط ناظر به بعد عاطفی و احساسی مخاطب هستند نمی تواند تأثیرات دائم یا حداقل درازمدت را در مخاطب داشته باشد، همچنین تلاش در جهت الگودهی به اعمال و رفتار مخاطب بدون تأمین پشتوانه فکری و تحریک بعد عاطفی انسان بی ثمر یا کم اثر و موقت خواهد بود.

ب) استمرار

با توجه به اینکه ایجاد تغییر، و فرهنگ سازی در امری تدریجی است باید اولاً برنامه سازی در جهت ایجاد تغییر یا القاء ارزش و فرهنگ سازی در زمینه آن به طور مستمر ادامه داشته باشد، ثانیا باید برنامه ها دارای کیفیت هنری بالا باشند. این دو نکته باید در برنامه سازی جهت ترویج فرهنگ حجاب و عفاف نیز رعایت شود. چرا که پرداختن به مسئله حجاب که یک پدیده فرهنگی است باید در طول زمان و به صورت مداوم و به تدریج صورت گیرد تا نتیجه مطلوب حاصل شود. و نباید با ساخت چند برنامه و پرداختن مقطعی به مسئله حجاب و عفاف گمان شود که این مسئله جایگاه

و شأن خود را در سیما یافته و نسبت به آن ادای دین و وظیفه شده است. این آفتی است که به شدت باید از آن پرهیز شود. لازمه کارآمدی برنامه سازی در این زمینه استمرار پویایی و توجه به ارتقا کیفی برنامه هاست. همچنین رسانه نباید در این زمینه شتاب زده عمل کند و بخواهد در زمان کوتاه برنامه های متعددی در این زمینه تولید کند که صرف نظر از کیفیت بالا یا پایین تولید آن، به دلیل بمباران خبری و اطلاعاتی در بینندگان حساسیت منفی و ازنش ایجاد نماید.

ج) مخاطب شناسی

اشاره

مخاطبان برنامه ها یکی از اجزای مهم فرایند انتقال پیام بوده و در اثربخشی این ارتباط تأثیر قطعی دارند بنابراین شناخت نگرش، سلیقه، شخصیت و دیگر ویژگی های مخاطبان یکی از ضروریات برنامه سازی است.

تحقیقات نشان می دهد تنها هنگامی می توان به اثربخشی ارتباط اطمینان داشت که بررسی دقیق پیش از برقراری ارتباطات بر روی مخاطبان انجام گیرد.(۱)

سیما نیز با توجه به گوناگونی مخاطبان با برنامه ریزی دقیق و مخاطب شناسی کامل می تواند در زمینه القای ترویج عفاف و حجاب مؤثرتر

ص: ۵۲

۱- ۱. علی میرسعید قاضی، مخاطب شناسی در روابط عمومی، فصل نامه مطالعاتی تحقیقاتی هنر هشتم، ش ۱ و ۲، ۱۳۷۸، ص ۲۹.

عمل کند. به عنوان مثال در رابطه با مسئله حجاب و عفاف می توان مخاطبان سیما را به چند گروه اصلی تقسیم کرد:

۱. افراد معتقد و پایبند به اصل پوشش اسلامی؛

۲. افرادی که به رغم گرایش های دینی به رعایت حد لازم حجاب اسلامی معتقد و مقید نیستند؛

۳. افرادی بی اعتقاد به دین و آموزه های نورانی آن.

در مورد گروه اول بایـد این اعتقـاد و پایبنـدی را تقویت کرد و تلاش کرد از حساسیت آنها نسبت به مسئله عفت و پوشش کاسته نشود.

در مورد گروه دوم که غالبا برخلاف میل درونی و به دلیل شرایط خاص ماننـد تأثیرپـذیری از اطرافیان، محیط، خانواده، آشنا نبودن با ضرورت حجاب اسلامی، احساس حقارت و... پوشش اسلامی ندارند باید نسبت به بالا بردن سطح آگاهی، تعمیق باورهـای دینی و افزایش اعتماد به نفس و تلاش کرد و در مورد گروه سوم بهتر است از تأثیر در حفظ سلامت روحی زنان و نیز نقش به سزای آن در امنیت زنان و حفظ بنیان خانواده از زبان کارشناسان غربی و شرقی بر اساس پژوهش ها و تحقیقات انجام شده در زمینه روان شناس و جامعه شناسی سخن گفت. بنابراین در برنامه سازی بایستی هر سه گروه از مخاطبان را مدنظر داشت.

۱_۲. برخی راهکارهای پیشنهادی در گروه فیلم و سریال

در گروه فیلم و سریال و مجموعه هـای تلویزیونی توجه به موارد زیر می توانـد در جهت گسترش فرهنـگ شخصیت پردازی حجاب و عفاف مؤثر

باشد:

شخصیت پردازی

_ از آنجا که همه بی عفتی ها از نگاه های ناپاک و معنادار آغاز می شود قبل از تعلیم هر مسئله حتی حجاب باید کنترل نگاه را به جوانان آموخت و باید به موازات تعلیم حجاب به دختران، غیرت را به پسران تعلیم داد. متأسفانه در بعضی از فیلم ها ملاحظه می شود پسران یا پدرانی از روی تعصب های بی جا دختران را به شکل بسیار غیرمنطقی و گاه غیرانسانی محدود می کنند، در حالی که در فیلم های داستانی می توان تصویر زیبایی از غیرت و آثار مثبت آن ارائه کرد. مثلا در صحنه ای زیبا رفتار مدبرانه و منطقی یک پدرو برادر به تصویر کشیده شود که با آگاهی و حوصله و متانت و درک درست از واقعیت های اجتماعی و شناخت خصوصیات روانی فرزند یا خواهرشان، غیرت به خرج دهند و از دختران محافظت کنند. همچنین می توان مهار کردن نگاه و رعایت حیا در نگاه کردن و برخورد صحیح با نامحرم را به زیبایی برای قهرمانان جوان فیلم ها به تصویر کشید؛

_ شخصیت پردازی مناسب از زنان محجبه ارائه شود؛ و کاراکترهای جوان و جذاب و جوان پسند و تحصیل کرده داستان پوشش اسلامی کامل داشته باشند؛

_ از شخصیت پردازهای دست نیافتنی و آرمانی (زن باحجاب ماورایی و بدون علایق مادی و دنیوی) خودداری شود؛

ص: ۵۴

ـ بهتر است در برنامه ها شأن و منزلت چادر به عنوان حجاب برتر رعایت شود و از چادر به عنوان پوشش کاراکترهای ایفاکننده نقش های منفی و حقیر مانند افرادی که دارای مشاغل پایین و نازل یا افراد مجرم و بزهکار استفاده نشود، مگر هنگامی که به تحقیر آن منجر نشود مثلاًـ وقتی که نقش منفی، آشکارا از چادر سوء استفاده کند یا ناچار به استفاده از آن باشد و...؛

ـ الگوهای مناسب حجاب در سریال های مختلف، تکراری و خسته کننده و کلیشه ای نباشند همچنین نباید از نظر زیباشناختی و گرایش های فرهنگی جامعه نامناسب باشند؛

ـ بهتر است به جای استفاده از جذابیت های جنسی زنان، از جذابیت های عاطفی، عرفانی یا تربیتی آنان استفاده شود؛

ـ از نمایش رد و بدل شدن نگاه های مستقیم و عاشقانه بین دختر و پسر یا زن و شوهر همراه با موسیقی جذاب تأثیرگذار به خصوص در شخصیت های مثبت پرهیز شود؛

ـ رفتار و حرکات کاراکترهایی که دارای پوشش مناسب و شخصیت مثبت هستند، جلف و زننده نباشد؛

ـ رفتار، برخورد و حرکات زنان و مردان نامحرم در برخورد با یکدیگر نباید مروج عادی سازی این نوع ارتباط که با روح حیا و عفاف مغایرت دارد، باشد.

ص: ۵۵

* پوشش و آرایش(۱)

ـ از نمایش عروس با لباس تنگ و بدن نما به ویژه در اماکن عمومی و انظار مردم خودداری شود؛

ـ پوشش و نوع رفتار و سخن گفتن زنان هنگام روبه رو شدن با نامحرم تغییر کند. به عنوان مثال حجاب خود را تغییر داده یا حداقل آن را مرتب سازند تا بدین وسیله حساسیت زن مسلمان را نسبت به حجاب خویش یادآور شوند؛

ـ در سریال های تاریخی مربوط به زنان اهل بیت علیهم السلام ترجیحا پوشش چادر برای زنان برجسته و مطرح مانند همسر یاران ائمه علیهم السلام و... استفاده شود؛ (به پوشش هایی نظیر لباس های بلند عربی و روسری اکتفا نشود)

ـ در ضمن فیلم ها به تناسب داستان پوشش اسلامی از سوی کاراکترهای مثبت به طور مستقیم یا غیرمستقیم تشویق و تأیید شود؛

ـ از نمایش آرایش غلیظ و پوشش های نامناسب به عنوان نشانه های پیشرفت، تمدن و امروزی بودن پرهیز شود؛

ـ از نمایش بازیگران زن و مرد با لباس های تنگ و چسبان که موجب نشان دادن برجستگی های بدن آنها است، خودداری شود؛

ـ در طراحی پوشش بازیگران نباید از لباس های منقوش به آرم، تصویر نامتعارف، نوشته ها و نمادهای فرهنگی بیگانه، علائم فرقه های ضاله، گروه های منحرف، نمادها و علائم بازرگانی بدون دلیل برنامه ای خاص

۱- ۱. برگرفته از کتاب «اهداف، محورها، اولویت ها و سیاست های تولید، تامین و پخش سال ۱۳۸۴».

مانند نقش های منفی، استفاده شود؛

ـ حتی الامکان از نشان دادن مادران چادری در کنار دختران جوان غیرچادری اجتناب شود، مگر اینکه اقتضای خاص داستان و شخصیت پردازی چنین امری را ایجاب کند؛

ـ شایسته است از نمایش چهره زنان جوان و جذاب در نمای بزرگ و نزدیک جز در موارد ضروری که استفاده از جذابیت های ظاهری وی تلقی نشود خودداری شود؛

ـ تأکید بر نقش حجاب به ویژه چادر و ارزش و اهمیت خانم های محجبه در دید دیگران با تعریف و تمجید از حجاب و نجابت آنان می تواند به طور ضمنی در فیلم ها به خوبی طرح شود و تأثیر بیشتری از پیام های مستقیم داشته باشد؛

ـ از برخی پوشش های محلی و ملی که علاوه بر زیبایی و جذابیت، توجه به جذابیت جنسی زنان را کمرنگ می کند بجا و بنابر ضرورت داستان استفاده شود؛

ـ استفاده از پوشش چادر منحصر به اماکنی مانند زندان، قبرستان و... ـ که خاطرات بدی را از چادر در ذهن بجا می گذارد ـ نباشد؛

ـ از طراحی پوشش هایی که دارای تبرج و خودنمایی هستند خودداری شود؛

ـ از تنوع طلبی و مدگرایی مفرط در پوشش زنان (تغییر پوشش در هر سکانس بدون ضرورت) خودداری شود.

ص: ۵۷

۲_۲.مهم ترین موضوعات پیشنهادی قابل طرح در سیما

مهمترین موضوعات پیشنهادی در برنامه های کارشناسی، میزگرد و... عبارت است از:

_ بیان اهداف شوم استعمارگران در ترویج فرهنگ برهنگی و تبیین آثار سوء فرهنگ برهنگی در جوامعی که در این زمینه از غرب پیروی کرده اند؛

_ بیان فلسفه و ثمرات فردی و اجتماعی حجاب و عفاف و آثار سوء و مضرات بدحجابی یا بی حجابی در زمینه فردی، خانوادگی، اجتماعی؛

_ بیان آثار سوء فرهنگ برهنگی در کشورهای اروپایی و امریکایی با استناد به آمارها و شواهد و مقالات و پژوهش های انجام شده در خارج از کشور؛

_ بیان علل و آثار روان شناختی و اجتماعی تبرج و بدحجابی به گونه ای که ناهنجار بودن تبرج و بدحجابی به مانند یک بیماری به خوبی آشکار شود و همچنین بیان عوامل و ریشه های روان شناختی و اجتماعی حجاب و عفاف؛

_ بیان احکام شرعی حجاب همراه با مستندات قرآنی و روایی؛

_ تبیین برخی آیات سوره نور و دیگر آیات و احادیث مربوط به پوشش مناسب برای قشرهای جوان و فرهیخته.

_ تبیین علل و ریشه های شیوع بدحجابی در جامعه و نقش عوامل مختلف (خصوصا رسانه های بین المللی مثل اینترنت، ماهواره و...) در تضعیف حجاب و فرهنگ عفاف؛

_ تبیین ارتباط حجاب و عفاف با اصول و باورهای اعتقادی؛

ص: ۵۸

ـ تبیین مقام، کرامت و منزلت زن و لزوم ارضاء نیاز و میل به خودنمایی، خودآرایی در شکل و جهتی صحیح و سازنده؛

ـ بیان ریشه های تاریخی حجاب در ادیان و جوامع اصیل و...؛

ـ تحلیل حرکت رو به گسترش حجاب اسلامی در کشورهای اروپایی و بررسی علل و عوامل آن و نیز مقابله خصمانه دولت های اروپایی با رشد حجاب اسلامی؛

ـ تحریک احساسات مادران و غیرت پدران نسبت به رعایت پوشش مناسب و آگاهی دادن به والدین نسبت به نحوه برخورد صحیح و دوری از افراط و تفریط با فرزندان خود، در زمینه رعایت حجاب و عفاف در برنامه های مربوط به خانواده و برنامه های اجتماعی.

ـ توصیه های اجرایی در برنامه های کارشناسی

ـ چنان چه نکات ذیل در تولید برنامه های کارشناسی مورد توجه قرار گیرد، برنامه موفق تر خواهد بود.

ـ استفاده از کارشناسان خبره، صاحب نظر که با مسائل روز و شبهات جدید آشنا باشند بر غنا و پویایی بحث خواهد افزود؛ علاوه بر جلب مخاطبان بیشتر تأثیرات اجتماعی برنامه را بیشتر خواهد کرد.

ـ طرح نظرات مخالف و سؤالات مردمی در این زمینه و پاسخ گویی به آنها؛

ـ ارائه مطالب دقیق مستدل، و علمی و پرهیز از طرح مطالب سطحی و سلیقه ای؛

ـ بیان نظرات مثبت دانشمندان و سیاست مداران جهانی نسبت به پوشش اسلامی.

ص: ۵۹

۳_۲. برنامه کودک و نوجوان

ـ احکام پوشش به شیوه جذاب در قالب کارتون، نمایش عروسکی، سرودهای جذاب داستانی های شیرین و بازی های کودکانه آموزش داده شود؛

ـ شایسته است مجریان زن که مجری برنامه های زنده و شاد سیما هستند و نزد کودکان دارای محبوبیت می باشند از چادر استفاده کنند و یا از پوشش چادر با احترام یاد کنند؛ همچنین مجریان محبوب برنامه کودک و نوجوان با زبانی ساده به بحث حجاب و لزوم آن اشاره کنند؛ یا در گفت وگو با کودکان و نوجوانانی که پوشش اسلامی دارند، این نحوه پوشش آنان را تشویق کنند.

ـ بهتر است موضوع به تکلیف رسیدن دختران و ملزم شدن به حجاب اسلامی در قالبی زیبا سوژه برنامه قرار گیرد؛

ـ بهتر است پیام های مربوط به حجاب توسط خود کودکان با زبان شیرین مطرح شود؛

ـ در برنامه ها و وله هایی که برای برنامه کودک و نوجوان ساخته می شود از تصاویر کودکان باحجاب در حال بازی و شادی و خنده استفاده شود؛

ـ بایستی تمهیداتی به کار گرفته شود تا کودکان و نوجوانانی که در برنامه حضور پیدا می کنند، خصوصا دخترانی که به سن تکلیف یا حدود آن می رسند از پوشش مناسبی برخوردار باشند؛

ص: ۶۰

ـ در مصاحبه با نوجوانان، موضوعات جالبی نظیر: «اولین روزی که با حجاب شدم و...» مطرح شود؛

ـ مسابقات متنوع با موضوع پوشش اسلامی: مانند مسابقات هنری (نقاشی، طراحی شعر...) مسابقه احکام پوشش، حفظ احادیث حجاب، کتابخوانی، خاطره نویسی و... برگزار شود؛

ـ مناسب است در برنامه ها خصوصا برنامه های نمایشی مدل ها و الگوهای کامل، جذاب و باحجاب به منظور اقناع روحیه پرنشاط و تنوع طلب کودکان و نوجوانان معرفی شود.

۴ـ۲. گزارش و خبر

* مصاحبه و گفت وگو با:

ـ افرادی که از واقعه کشف حجاب در ایران، اطلاعات جالب و شنیدنی دارند؛

ـ مسئولین و دست اندرکاران نظام اسلامی و اینکه چه اقداماتی برای گسترش عفاف و حجاب در سطح جامعه انجام داده می دهند؛

ـ جوانانی که به جرم فساد اخلاقی در ندامتگاه ها به سر می برند و شروع و یا علت انحراف آنها بی عفتی بوده است.

ـ تهیه گزارش از زنان خارجی مسلمان و محجبه به ویژه زنان جوان.

ـ در اخبار فرهنگی نیز می توان برخی از بیانات جدید و مناسب متفکرین و نخبگان جهان را در ارتباط با اهمیت حجاب و عفاف و نقش آن در پیشگیری از جرائم و ناهنجاری ها بیان کرد.

ـ می توان تحلیلی گزارش گونه از ناهنجاری های اجتماعی و نقش بی حجابی در پیدایش آن در تحلیل های بعد از خبر ارائه کرد؛

ـ انعکاس مستمر اخبار مربوط به گرایش رو به رشد زنان جهان به اسلام و حجاب اسلامی و شرح مبارزه آنها برای حفظ حجاب مناسب است.

سخن آخر

حجاب و عفاف پیش از آنکه یک مسئله فقهی و شرعی باشد، یک فرهنگ است که گسترش آن نیازمند برنامه ریزی طولانی مدت است. این مهم گرچه بر عهده تک تک نهادهای فرهنگی و اجتماعی است ولی در این میان جایگاه رسانه از ارزش و اهمیت بیشتری برخوردار است و در این جهت آسیب شناسی سیاست ها و عملکردهای گذشته رسانه ملی، در جهت ترویج فرهنگ حجاب و عفاف و یافتن راه کارهایی در این جهت امری ضروری است. نکته دیگری که از آن نباید غافل شد این است که رسانه همیشه نباید تابعی از سطح متوسط جامعه باشد. بنابراین این گفته که چون هنوز در جامعه مسئله حجاب حل نشده، پس نباید رسانه در این زمینه کاری انجام دهد، سخنی غیر مسئولانه و خطاست. رسانه جمعی تلویزیون خود یک نهاد فرهنگی و رسالت آن ترویج فرهنگ اصیل حجاب و عفاف تصحیح باورها و گرایش های غلط اجتماعی است.

رسانه ملی موظف است علاوه بر توجه به نیازهای مخاطب و برآورده کردن آن در برنامه سازی باورهای دینی و سنّت های پسندیده جامعه را مبنای برنامه سازی قرار دهد و در این راه تعامل گروه های برنامه سازی با مراکز پژوهشی دینی و نیز ارتباط با مراجع عظام تقلید کار ساز خواهد بود. همچنین در این میان ضروری است مراکز حوزوی و دانشگاهی با همکاری اصحاب رسانه جهت تدوین فقه رسانه ای در زمینه های مختلف از جمله حجاب و رابطه زن و مرد که از مباحث بنیادین و کلیدی است تلاش و همت جدی داشته باشند تا در پرتو آن بسیاری از ابهامات برطرف شده و جلوی اعمال سلیقه و نظرهای شخصی گرفته شود.

ص: ۶۳

فهرست منابع و مأخذ

۱. آذرنوش، آذرتاش، فرهنگ معاصر عربی به فارسی، نشر نی، چاپ اول، ۱۳۷۹.

۲. آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، تصنیف: مصطفی و حسین درایتی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۸.

۳. آنچه زنان و دختران درباره حجاب باید بدانند، به اهتمام: دفتر مشاور رئیس سازمان در امور جوانان، نشر سروش، چاپ اول، ۱۳۸۳.

۴. اورت ای. دنیس، ملوین فلور، شناخت ارتباطات جمعی، ترجمه: سیروس مرادی، انتشارات دانشکده صدا و سیما، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۳.

۵. حاج احمدی، رضا، طرح بهسازی پوشش و آرایش، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، اسفند ۱۳۷۹، کد ۴۳۸.

۶. حداد عادل، غلامعلی، فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگ، تهران، سروش، چاپ ششم، ۱۳۷۴.

۷. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، سازمان لغت نامه دهخدا.

۸. راغب الاصفهانی، ابوالقاسم الحسین، المفردات فی غریب القرآن، دفتر نشر الکتاب، چاپ دوم، ۱۴۰۴ هـ.ق.

ص: ۶۴

۹. صبری، حمید، آشنایی با دانش ارتباطات، چاپ اول.

۱۰. طیبی، ناهید، مقاله «هرم عفاف از حیا تا حجاب»، نشریه پیام زن، سال ۱۵، ش ۵، مرداد ۱۳۸۵.

۱۱. عامری، حمیده، مقاله «گستره عفاف به گستردگی زندگی»، فصل نامه کتاب زنان، ش ۱۲.

۱۲. عاملی، حر، وسائل الشیعه، مکتبه الاسلامیه، تهران، چاپ هشتم، ۱۳۷۳.

۱۳. علاسوند، فریبا، مقاله «جستاری در آسیب شناسی حضور زن مسلمان در رسانه»، فصل نامه پژوهش و سنجش، ش ۳۸ (ویژه رسانه و زن)، تابستان ۱۳۸۳.

۱۴. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، دارالکتب الاسلامیه، چاپ هشتم، ۱۳۷۸.

۱۵. لویس، معلوف، المنجد، ترجمه: محمد بندرریگی، تهران، ایران، چاپ اول، ۱۳۷۵.

۱۶. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، کتابچی، چاپ چهارم، ۱۳۷۳.

۱۷. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، مکتب الاعلام الاسلامی، چاپ چهارم، ۱۳۷۲.

۱۸. مرکز طرح و برنامه ریزی، جزوه سیاست های اجرایی افق رسانه، سال ۱۳۸۵.

۱۹. مطهری، مرتضی، مسئله حجاب، چاپ چهل و پنجم، صدرا، ۱۳۷۵.

۲۰. معتمدنژاد، کاظم، وسایل ارتباط جمعی، تهران، دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی، ۱۳۵۵.

۲۱. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، چاپ هشتم، تابستان ۱۳۶۹.

۲۲. موسوی خمینی، روح الله، صحیفه نور، تهران، وزارت فرهنگ ارشاد اسلامی.

۲۳. میرسعید قاضی، علی، مخاطب شناسی در روابط عمومی، فصل نامه مطالعاتی تحقیقاتی هنر هشتم، ۱۳۷۸.

۲۴. مؤسسه تحقیقاتی و فرهنگی مفید، مبارزه با فقر و فساد و تبعیض با تمرکز بر نقش راهبردهای صدا و سیما، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، چاپ اول، ۱۳۸۳.

۲۵. ناظم زاده قمی، سید اصغر، جلوه های حکمت گزیده موضوعی کلمات امیرالمؤمنین، دفتر نشر الهادی، چاپ اول، ۱۳۷۳.

۲۶. نایت، آرتور، تاریخ سینما، ترجمه: نجف دریابندی، امیرکبیر، چاپ پنجم، ۱۳۷۱.

۲۷. نراقی، محمدمهدی، جامع السعادات فی موجبات النجاه، تصحیح: سید محمد کلانتر و محمدرضا مظفر، قم، اسماعیلیان، چاپ سوم.

۲۸. ولایتی، علی اکبر، فرهنگ و تمدن اسلامی، قم، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۴.

۲۹. هاشمی رکاوندی، سید مجتبی، مقدمه ای بر روان شناسی زن، قم، شفق، ۱۳۶۸.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ یَسْتَوِی الَّذِینَ یَعْلَمُونَ وَالَّذِینَ لَا یَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که مـا را در دستیـابی به این هـدف یـاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادنـد تقـدیر و تشـکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصـفهان -خیابان عبـدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شـهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹